

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Idea Theologiæ Moralis

Petrus <a Sancto Josepho>

Coloniæ, 1648

Liber I. De Legibus

urn:nbn:de:hbz:466:1-38935

I D E A
THEOLOGIA
MORALIS.

PAUCIS MULTA COMPLECTENS
de Legibus , de Peccatis , de Virtutib⁹
Theologicis; ac de Justitia erga
Deum, & homines.

L I B E R I.
D E L E G I B V S

C A P U T I.

De natura & ratione Legis.

RESOLUTIO I. *Lex est aliquid ad rationem spe-
ctans.* ITA S.Thomas 1.2.qn.90.a.1. quod probat
1. Quia ad legem pertinet imperare, & prohibere, sed
imperare est rationis, ut docuerat q.17. a.1. eo quod
imperans ordinat eum cui imperat, ad aliquid agen-
dum intimando, vel denuntiando: sic autem ordina-
re, per modum cuiusdam intimationis, est actus ra-
tionis, qui tamen presupponit actum voluntatis, tā-
quam primi moventis, in cuius virtute ratio movet
per imperium, quoad exercitium actus.

Probat 2. Quia lex est quædam regula & mensura
actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agen-
dum, vel ab agendo retrahitur: regula autem & men-
sura

A

fūra

2 L I B E R I.

Siura humanorum actuum est ratio, eo quod ad illam spectat ordinare ad finem, qui est primum principium in agendis.

Notandum tamen, haec non ita debere intelligi, ut lex secundum suam essentiam, ad solam rationem spectet: videtur enim spectare etiam ad voluntatem, saltem si agatur de lege positiva. Cujus ratio est, quia non censetur habere rationem legis, respectu alienus. quod ei ostendit quid agendum aut non agendum nisi praeterea illi obligationem imponat agendi, vel non agendi: quo sit ut nemo peccet, nisi quatenus facit contra legem, non facit autem contra legem, nisi qui non facit quod tenetur facere; aut qui facit, quod tenetur non facere: quare illa duo essentialiter spectant ad legem, dirigere & obligare ad aliquid amplectendum, vel fugiendum. Porro lex non obligat, quatenus consistit in actu intellectus, quo Legislator subditis insinuat, seu declarat quid ipsis expedit agere, vel non agere; multa enim nobis eo modo proponuntur, quae non tenemur sequi: obligat ergo quatenus adjunctum habet actum voluntatis, quo Legislator vult id a nobis fieri, vel non fieri, siveque lex essentialiter non modo ad intellectum, sed etiam ad voluntatem spectat.

Dixi, saltem si agatur de lege positiva, seu quae sola Dei, vel hominum voluntate posita est: nam si sermo sit de lege naturali, dicendum est actum voluntatis ad illius esse in constitutionem non concurrens, cum naturalis dicatur, quia ex rei natura petitur, non autem ex placito seu voluntate alterius. Quod autem talis aliqua lex detur, satis constat ex vulgari illa divisione, qua dicitur quædam esse mala, quia prohibita: quædam vero prohibita, quia ex se mala; hinc enim intelligitur, aliquid esse peccatum, antecedenter ad voluntatem Dei prohibentem, ad eoque esse legem aliquam independentem ab actu libero voluntatis divinæ, cum omne peccatum sit prævaricatio ab aliqua lege.

RESO-

D E L E G I B U S . C A P . I .

3

RESOLUTIO II. *De ratione legis est, ut ordinetur in bonum commune.*] ITA S. Thomas quæst. cit. art. 2. quod probat, quia cum lex sit regula & mensura, ea maximè respicit ordinem ad ultimum finem, tanquam ad primum principium humanorum actuum; cumque pars ordinetur ad totum, & unus homo sit pars communitatis perfectæ, necesse est quod lex respiciat ordinem ad fœlicitatem communem.

Idem clarius ostendi potest, quia ad solam potestatē publicam spectat, condere leges: at potestas publica directè respicit bonum publicum, cum propter illud instituta sit. Confirmatur, quia inter causam efficientem seu moyentem, & finalem debet esse proportio; atqui leges non conduntur nisi ab iis, qui præsunt multitudini, quique sunt superiores quolibet particulari homine, in ea multitudine contento: quare in bonum commune, talis multitudinis eas dirigere debent.

Dices 1. Lex naturæ non ordinatur ad bonum commune, quia etsi nulla esset respublica, posset subsistere in singularibus hominibus; imò ea vigebat in primo parente, quamdiu solus erat. Confirmatur, nam quilibet homo, ex lege naturali, tenetur conservare propriam vitam: hoc autem non respicit bonum commune, sed proprium. Respondeo 1. quæ ante dicta sunt, debere præfertim intelligi de lege positiva. 2. Ea etiam, suo modo, posse accommodari ad legem naturalem. Nam etsi lex naturalis procuret bonum particulare, id non impedit quo minus ea ordinetur ad bonum commune: quia sic respublica non coalescit nisi ex particularibus hominibus, ita bonum commune non resultat nisi ex bonis particularium. Cum ergo Deus homines creaverit, ad constituendā unam rem publicam, dubium non est, quin lex naturæ, ex intentione Dei, in bonum ipsorum commune ordinetur; præfertim cum talis lex omnibus hominibus imposta sit, omnesque obliget.

A 3

Unde

L I B E R I

4. *Unde ad confirmationem dicimus. quod ex lege naturæ, teneatur unusquisque propriam vitam conservare, id non parum conducere ad bonum commune: eò quod salus reipublicæ à vita particularium pendet. Praterquam quod ipsa lex naturæ, quæ hominē inclinat ad conservandam sibi vitam, eundem moveat ad eam pro patriæ salute, si occasio tulerit, expōnendam.*

Dices 2. Videmus varias leges cedere in bonum solius Principis, quales sunt de tributis pendendis, & similes: Ergo non est de ratione legis, ut cedat in bonum commune. Confirmatur, nam Reges, & Principes sunt Domini, respectu suorum subditorum: at Dominus in servi gubernatione non attendit ad bonum ipsius servi, sed ad suum proprium commodū. Respondet leges de solvendis vestigalibus, conducere ad bonum commune, quatenus necesse est ut Rex divitiis abundet, tum ad sustinendam dignitatem regiam, tum ad regnum, cui praedit, armis contra hostes defendendum. Ad confirmationem dicimus, Reges habere in suos subditos dominium jurisdictionis, non autem dominium despoticum, adeoque non posse pro arbitratu suo eorum bona usurpare, sed quantum necessitas boni communis postulat. Et sane ex communī Juristarum, & Theologorū sensu, illud est disserimen inter Tyrannum, & Regem, quod ille profuso nutu subditis imperat, propriumque commōdum spectat, iste vero populi sibi commissi utilitatem querit.

RESOLUTIO III. *Non spectat ad quemlibet condere legem, sed tantum ad multitudinem, vel ad eum qui praeest multitudini.] ITA S. Doctor supra art. 3. ubi rationem assert, quia lex primò & principaliter ordinatur ad bonum commune, ut dictum est: ordinare autem aliquid in bonum commune, est, vel totius multitudinis: vel alicujus gerentis vicem multitudinis: siquidem ordinare in finem aliquem, est ejus, cuius est proprius ille finis: quare condere legem, vel spectat*

DE LEGIBUS. CAP. I.

spectat ad multitudinem, vel ad eum qui præst multitudini.

Recte autem talem potestatem refert S. Thomas in multitudinem, id est, in rem publicam, perfectam: cum enim talis multitudo superiorem non agnoscat, ipsa potest ex jure naturæ seipsum gubernare, sibique leges in commune commodum prescribere: tum in illum qui præst multitudini seu in Regem, aliumve supremum principem: nam res publica suam jurisdictionem, & potestatem condendi leges in eum transfert, quem communi consensu ad sibi imperandum, elegit.

Neque refert 1. quod dicitur 2. Politic. cap. vñitib; eos qui privatam vitam agunt, leges interdum statuere: ibi enim statuere, latè sumitur pro de lege statuenda agere, aut consilium dare: ut tamen lex firmitatem, & vim obligandi habeat, legitimi superioris authoritas, & imperium accedere debet. Unde leges à Platone conscriptæ, non habent propriæ rationem, & vim legum, nisi ab aliqua republica approbatæ, & constitutæ sint.

Neque refert 2: Quod non ratiō ii qui præfunt multitudini, careant scientia, & prudentia, ad leges ritè stabilendas, requisita: hinc enim non sequitur, eos carere potestate necessaria ad leges statuendas, sed tantum illos non debere tali potestate uti, quin prius viros prudentes, rerumque gerendarum peritia instructos, ea de re consuluerint.

RESOLUTIO IV. Promulgatio spectat ad rationem legis.] ITA docet S. Thomas eadem quest. art. 4. & probat, quia lex aliis imponitur per modum regulæ, & mensuræ: at regula, & mensura imponitur per hoc, quod in eorum notitiam deducitur per promulgationem: quare promulgatio necessaria est, ut lex vim obligandi habeat. Confirmatur, quia cum voluntas non possit ferri in incognitum, sequeretur homines obligari ad impossibile, si tenerentur legem servare, ante sufficientem illius promulgationem.

6 LIBER I.

Ubi advertendum est 1. Ex probabiliori sententia, promulgationem ipsam esse de essentia legis, quia ut suprà diximus, de essentia legis est, ut subditos obliget ad opus aliquod exequendum, vel omittendum; obligare autem nequit, nisi sit promulgata.

Advertendum 2. Quod sicut præcepta particularia non obligant, nisi privatim patefiant; ita neque leges, quæ sunt statuta quædam publica, seu ad communitatem spectantia, nisi publicè innotescant. Unde si quis privata scientia cognosceret legem aliquam statutam esse, non teneretur eam observare, si nondum esset promulgata.

Advertendum 3. Ut lex obliget, non requiri quod singulis in particulari fuerit promulgata, aut in notitiam eorum venerit: est enim lex regula q. ædani publica, & universalis, quam satis est universaliter omnibus proponi, & per accidens est, quod in notitiam singulorum non veniat. Unde etiam constat, nō opus esse, ut legis promulgatio fiat in singulis locis, sed satis esse, si fiat in celebrioribus; cum inde facile in omnium notitiam venire possit.

Advertendum 4. Legem naturalem promulgari ex S. Thoma art. citato ad 1. ex hoc ipso quod Deus eam mentibus hominum inseruit, naturaliter cognoscendam. Quod ita potest intelligi, ut in creatione hominis, lex naturalis sit ei promulgata, quoad habitum; quoad actum verò, quando priùm utitur ratione: tunc enim per naturalem synderesim incipit cognoscere, quid agendum, quid non agendum sit.

Porrò ex omnibus hucusque tractatis S. Doctor prædicto art. 4. hanc legis diffinitionem colligit. Lex est ordinatio rationis, ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet, promulgata; cuius omnes particulæ, juxta jam traditas resolutiones intelligi debent.

RESOLUTIO V. *Ad valorem, & obligationem legis canonica, aut civilis, acceptatio populi nō est necessaria.]*

PRIOR

PRIOR PARS PROBATUR, quia cùm Pontifex non accipiat à populo potestatem ligandi, atque solvendi per leges, sed immediate à Christo, nulla ratio est cur putemus, eum non posse legem aliquam statuere, nisi dependenter à voluntate & approbatione populi. *Confirmatur*, nam juridicā illa potestas approbandi leges canonicas, non residet in populo ex iure naturæ, aut ex speciali concessione Dei, ut notū est: at neque ex voluntate Pontificis, cùm fundamento careat quod aliqui dicunt. Pontifice in non condere legem, nisi sub illa conditione, si populo placuerit. Ergo dicendum est, in Pontifice esse potestatem constituendi leges Ecclesiasticas, antecedenter ad consensum populi: ita ut de facto tales leges obligent, etsi fideles eas non approbent, imo licet iis obedire renuant.

Unde colligō, eum per se loquendo peccare, qui tempore præscripto legem Pontificiam non servat. eo quod nondum à populo receptam esse videt. Dico, per se loquendo: nam si, verbi causa, lex statuta, sine gravi difficultate, observari non possit, non erit peccatum, contra illam agere, donec constet eam à Pontifice, talis difficultatis minimè ignaro, latam esse, quia interim cum fundamento præsumi potest, eum non intendisse subditos obligare, cum tanto eorum incommodo.

Dices, nonne non usus, seu desuetudo vim habet abrogandi legem, etiam canonicam? Ergo ut non teneantur particulares eam observare, sufficit quod recepta non sit. *Respondeo* non sequi: nam aliud est, quod quo primum tempore vult Pontifex, ut lex servetur, liceat eam non servare si à populo tunc acceptata non sit: aliud, quod si lex Pontificia à populo nunquam fuit acceptata, & talis non acceptatio tanto tempore duret, quantum requiritur ut desuetudo legitime præcripta censeatur, tunc fas sit ei non obedire. *Quare* etsi hoc posterius verum sit, non tamen prius illud verum esse censendum est.

A A

Postea

Posterior pars suadetur, quia cùm Princeps habeat potestatem absolutam condendi leges, quo titulo dici potest, leges ab eo decretas non valere, sine consensu populi? Quod enim potestatem illam ab ipsò populo acceperit, hoc nihil refert: siquidem non eā accepit cum ea limitatione, ut non possit leges statuere, dissentiente populo, aliás non ipse esset Princeps supremus, ut supponimus, sed populum secum conregnantem haberet. Cùm ergo potestatem habeat absolutam, potest leges condere, quæ obligationem inducant: sive subditū consentiant, sive non.

Confirmatur, nam experientia constat Imperatores, & Reges et si pios, & Catholicos pœnaruim impositione cogere sibi subditos, ad acceptationem & obseruantiam legum suarum: quis autem ejusmodi consuetudinem, tanquam malam damnare audeat? At certè esset mala, si legum firmitas, & obligatio nulla esset, sine acceptatione & consensu populi: Ut summum enim posset Princeps cogere ad obseruantiam legum, postquam à subditis acceptatae essent.

Unde sequitur eos peccare, qui primi legem à Principe statutam, sine causa legitima, transgrediuntur, quod verum existimo, etiam si Princeps transgressionem sciat, nec puniat: cùm enim ad talem cognitionē supponatur transgressio, hæc ab illa honestari non potest. Dico, sine causa legitima: nā si legis latæ obserratio sit valde gravis, aut receptæ consuetudini repugnans, prudenter præsumi potest; Principem non intendere, ut eo casu obliget, donec mentem suam apertiū declareret, ut ante dictum est.

C A P U T II.

De lege aeterna, & naturali.

RESOLUTIO I. *Lex aeterna ponenda est in Dep. f. PROBATUR, quia ut ait S. Thomas 1.2. qu. 91. art. 1. lex nihil est aliud, quam dictamen practicæ rationis in Principe, qui gubernat aliquam communitatem*

DE LEGIBUS CAP. II.

9

tatem perfectam : at tota communitas universi gubernatur ratione divina, ut satis patet ex tractatu de Deo : ergo ratio illa gubernationis rerum habet rationem legis, idque ab aeterno, cum Deus nihil concipiatur ex tempore, sed aeternum omnium conceptum habeat.

Quod si objicias 1. Omnem legem aliquibus imponi; non fuisse autem ab aeterno, quibus lex posset imponi. *2.* Promulgationem spectare ad rationem legis, eam autem non potuisse fieri ab aeterno. Ad hanc ita respondet S. Doctor loco citato, *ad 1.* quidem aeternum divinæ mentis conceptum habere rationem legis aeternæ, secundum quod à Deo ordinatus ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum. *Ad 2.* verò, promulgationem fieri verbo, & scripto; & utroque modo legem aeternam fuisse promulgatam, ex parte Dei, quia & Verbum divinum est aeternum, & scriptura libri vitæ est aeterna.

Verum ista non carent difficultate, quia ut patet ex Capitis præcedentis Resolutione 4. promulgatio requisita, ex mente S. Thomæ, ad rationem legis, nō tantum se tenet ex parte Legislatoris, sed etiam ex parte subditorum; quatenus lex est regula, & mensura quæ ipsis applicari debet per promulgationem, ut per cā regulentur, & dirigantur in finem intentum. Quare dicendum videtur, legem aeternam non habere propriam rationem legis, prout de lege hic agimus.

Non tamen erit inutile, quæ habet S. Thomas^{1.2.} quæst. 93 pertotam, breviter hic colligere. *1.* In eo distingui legem aeternam, ab idea, quod ratio divinæ sapientiæ, inquantum per eam cuncta sunt creata, habet rationem artis, vel exemplaris, seu ideæ; quatenus verò movet omnia ad debitum finem, obtinet rationem legis. *2.* Nullum, præter Deum, & beatos, posse cognoscere legem aeternam, ut est in seipso; omnes tamen creaturas rationales posse eam cognoscere, secundum aliquam ejus irradiationem, seu participationem majorem, vel minorem, quatenus

A s nus

LIBER I.

nus omnes veritatem aliquatenus cognoscunt, faltem quantum ad principia communia legis naturalis. 3. Omnes leges, inquantum participant de ratione recta, derivari à lege aeterna; siquidem in omnibus moventibus ordinatis, virtus secundi move tis derivatur à primo movente: quare cùm lex aeterna sit ratio gubernationis in supremo gubernante, necesse est quod omnes rationes gubernationis, quæ sunt in inferioribus gubernantibus, à lege aeterna deriventur. 4. Cùm lex aeterna sit ratio gubernationis, quæcunque divinæ gubernationi subduntur nimirum omnia creata, legi aeternæ etiam subdi; quæ vero divinæ gubernationi subjecta non sunt, qualia sunt quæ pertinent ad naturam divinam, aeternæ legi non subjici, sed esse realiter ipsam legem aeternam. 5. Illud esse discriminem inter bonos, & malos, quod boni perfectè subsunt legi aeternæ tanquam semper secundum eam agentes; mali autem imperfectè quidem, ex parte actionis, quatenus imperfectam habent cognitionem boni, & inclinationem ad illud; at perfectè, ex parte passionis, quatenus scilicet patiuntur, quantum lege divina prescriptum est.

RESOLUTIO II. *Lex aliqua naturalis ponenda est in nobis.* PROBATUR ex S. Thoma i. 2. quæst. 91. art. 2: quia cùm omnia creata à lege aeterna regulentur, & mensurentur ex dictis manifestum est, quod omnia participant aliqualiter legem aeternam, in quantum scilicet habent inclinationes in proprios actus, & fines. Illud autem, est peculiare in rationali creatura, quod ipsa ita subjet divinæ providentiæ, ut sibi, & aliis providere possit: quare participatio legis aeternæ in ea lex naturalis appellatur.

Hoc autem non habet locum in brutis, aliisque ratione parentibus, quia cùm lex sit opus rationis, ea proprie in irrationalibus locum habere non potest. Neque dicitur lex naturalis in homine, quod per eam homo, quodam naturæ impetu feratur, ut bruta: sed quia

quia per lumen naturale ipsius menti impressum,
movetur ad honeste agendum.

Ut autem, quæ fuse de hac lege tradit S. Thomas
quest. 93. paucis comprehendam. *Observandum 1.* legē
naturalem non esse propriè habitum, sed potius a-
etiam. Primum patet, quia lex naturalis ab homine
anoveri omnino non potest: at nullus est habitus
propriè dictus, sive sit acquisitus, sive infusus, qui à
subjecto, saltem divinitus, separari non possit. Secū-
dum sequitur ex primo, ac præterea ostenditur, tum
quia lex naturalis nihil aliud esse videtur, quām
judicium illud, seu dictamen rectæ rationis quo quis
judicat, bonum esse prosequendum, & malum fu-
giendum: tum quia proprium legis est regulare, di-
rigere, & imperare: illa autem & similia sunt actus.
Non negari tamen, legem naturalem aliquo
modo se habere instar habitus, quatenus de agendis
semper judicare potest, et si de iis non semper actu
judicet.

Observandum 2. Eam proportionem servandam es-
se inter intellectum speculativum & practicū, quod
sicut in illo ponimus intelligentiam, quæ aliud ni-
hil est quām habitus, quo primis & per se notis
propositionibus speculativis assentimur: ita in isto
ponimus synderesim, quæ aliud nihil est quām ha-
bitus quo primis principiis practicis assensum præ-
bemus.

Observandum 3. Præcepta legis naturæ esse plura;
cùm ita se habeant in homine respectu operabilium,
scut in rebus demonstrabilibus se habent prima
principia, quæ plura esse constat. Unde quemadmo-
dum in speculabilibus, assignatur primum aliquod
principium, à quo cætera pendent, nimirum il-
lud impossibile est de eodem idem affirmari, & ne-
gari: ita in practicis, ex illo primo principio, bo-
num est amplectendum, & malum repudiandum, in
aliorum principiorum practicorum notitiam deve-
niri potest. Cùm eo tamen discrimine, quod aliquæ

longè faciliùs ex illo primo principio deducantur, quām alia.

Observandum 4. Legem naturalem esse eandem apud omnes, quoad sua principia communissima, cū hæc omnibus sint per se nota: at verò quoad particula ria jura, quæ ex communib[us] illis principiis, tanquam conclusiones, deducuntur, ut plurimum esse eandem apud omnes, non tamen semper, propter varietatem circumstantiarum. Unde et si ex illo principio generali, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris, communiter sequatur, gladium reddendum esse Domino petenti, non tamen, si contingat Dominum eo velle se, vel alium occidere. Cæterūm quia eò minùs conclusio evidens est, quo magis distat à primis principiis, hinc facile colligi potest, multa præcepta naturalia à simplicioribus posse inculpabiliter ignorari.

RESOLUTIO III. Lex natura mutari potest per additionem, non tamen per subtractionem, ita ut quod jam est de lege naturæ, de ea postea desinat esse.] HANC tradit S. Thomas questionis citat & art. 5. & priorem partem probat, quia legi naturæ multa superaddita sunt præcepta legis divinæ, & humanæ. Posteriorem verò, quia lex naturæ, quoad sua prima principia, est penitus immutabilis: quoad secundaria autem non mutatur, nisi interdum in casibus particularibus, de quibus ante.

Verūm si exactè loqui velimus, in ejusmodi casibus, non tam mutatio, fit in ipsa lege, quām in materia legis: quæ enim lex naturalis dicit, gladium depositum, per se loquendo, reddendum esse, eadem prohibet ne reddatur domino furioso: & quoad hoc, mutatio non potest cadere in legem naturalem, ita ut aliquando licitum sit, gladium furioso restituere.

Dices, lex naturalis in multis videtur immutata, si quidem libertas est de jure naturæ, & tamen jure gentium servitus introducta est. Est etiam præceptum legis

legis naturæ, ut bona domino suo restituantur: at lege humana statutum est, ut qui bona fide, certo tempore aliena possedit, ad restitutionem non teneatur. Item matrimonium clandestinum jure naturæ validū est, fuit tamen auctoritate Concil. Trid. irritatū. *Respondeo*, prædicta non esse de jure naturali præceptivo, sed concessivo dumtaxat, adeoque posse in iis contingere mutationem, ob circumstantias occurrentes. Id est, jus quidem naturale permittit, ut homines sint liberi, ut bona sint communia, ut matrimonium clandestinum valeat: non tamen præcipit, ut hæc ita se habeant, adeoque non prohibet, quin oppositum statui possit. Quemadmodum etsi dici aliqua ratione possit, esse ex jure naturæ, quod homo nudus sit, non tamen dici potest, eo jure prohiberi, ne utatur vestibus.

RESOLUTIO IV. *Non potest Deus propriè & direttè dispensare in lege naturæ.*] RATIO EST, quia dispensare in lege naturæ, est facere ut persona aliqua non teneatur servare legem naturalem, sub iisdem illis circumstantiis, sub quibus eam servandi obligatio incumbebat. At Deus nequit eo modo legis naturalis obligationem tollere, ita scilicet ut verbi causa, alicui licitum sit, propria auctoritate, hostem occidere, bona aliena, domino invito, surripere, & retinere: ista enim & similia sunt ex se, & intrinsecè contra rectam rationem, adeoque nisi aliqua mutatio in iis contingat, nō possunt fieri honesta & licita.

Dices 1. Nonne Deus dispensavit cum Abraham, quoad præceptum non occidendi, cum Osea, quoad præceptum non fornicandi, & cum Israëlitis, quoad præceptum non furandi? *Respondeo* negativè, nam præceptum naturale est, non occidendi propria auctoritate; non accedendi ad eam, quæ non est propria uxori, & non surripiendi bona aliena in vitro Domino Deus autem in iis non dispensavit, quia Abraham non propria, sed Dei jubantis auctoritate voluit occidere filium. Osea contraxit matrimonium

cum fornicaria, antequam ad eam accederet; & Israëlitæ ex donatione Dei, supremi rerum omnium Domini, haberunt jus in bona, quibus Ægyptios spoliaverunt. Non ergo hæc est propria, & directa dispensatio in lege naturæ, sed appositiæ alicuius circumstantiæ, qua posita, ipsa naturalis obligatio cessat.

Dices. 2. Summus Pontifex sæpe dispensat in voto, in juramento, aliisque non paucis, quæ tamen lex ipsa naturæ servanda esse docet. Ergo cum dici non possit, tales dispensationes esse invalidas, inde à fortiori concludendum est, Deum habere potestatem dispensandi in lege naturæ. *Respondeo 1.* vatum, juramentum, & similia non esse jus naturale, fundatum in sola natura rationali, sed in libertate humana, quia ex lege naturæ non tenemur vovere, aut jurare: ex hypothesi tamen quod vovimus, aut juravimus, tenemur ex jure ipso naturæ, vatum, & juramentum servare. *Respondeo 2.* neque in his Pontificem dispensare propriè, & directè, non enim facit, ut liceat homini non implere promissionein Deo factam, & non relaxatain; sed auctoritate Dei promissionem relaxat, quo ipso obligatio eam servandi per se corruit.

Ex his autem quæ haecenus tradita sunt, intelligi potest, quid dicendum sit ad difficultatem illam, quam S. Doctor proponit questionis citatæ art. 6. an scilicet possit lex naturæ à corde hominis aboleri. *Respondendum* quippe est cum distinctione, nam si agatur de principiis communibus legis naturæ, ea ut sic non potest deleri de cordibus hominum: quicunque enim ratione utitur, cognoscit in genere bonum esse amplectendum & malum fugiendum: sive rō quæstio sit de conclusionibus deductis ex primariis principiis, quæque sunt præcepta particularia, lex naturalis, quoad hæc, deleri potest, vel propter ignorantiam, vel propter pravas consuetudines, & habitus corruptos. Itaque cor humanum, in quo lex naturalis

DE LEGIBUS CAP. III.

15

ralis scripta est, se habet interdum instar carthæ, in qua majores caræteres adhuc apparent, minores vero planè deleti sunt. Cæterum quia conscientia magnam cum antedictis affinitatem habet, non erit abs re de ea hic agere: præsertim cum voluntas toneatur ei se conformare, tanquam suæ regulæ.

C A P U T III.

De conscientia, & obligationibus illius.

RESOLUTIO I. *Conscientia est actus ille intellectus, quo judicamus aliquid esse faciendum aut non faciendum.*] UT hoc clarius percipias, Notandum 1. ex S. Thomæ 1. p. quest. 79. art. 13. Conscientiam consistere in actu, ut patet, tum quia ex vi nominis, dicit ordinem seu applicationem scientiæ ad aliquid, um quia conscientia dicitur testificari, quatenus aliquid fecimus, vel non fecimus; dicitur ligare, vel instigare quatenus judicamus aliquid faciendum esse, aut non faciendum, dicitur excusare, vel accusare, seu remordere, quatenus aliquid bene, aut male factum cognoscimus: ista autem omnia actum aliquem denotant.

Notandum 2. Conscientiam et si latè significet judicium, tam de factis, quam de faciendis, hic tamen summi à nobis strictè, pro judicio de faciendis; cùm eam inspiciamus tanquam regulam internam, quam in operationibus nostris sequi debemus: unde illud est discriminem inter conscientiam & synderesim, quod synderesis est habitus quidam quo cognoscimus prima principia practica: conscientia autem est judicium actuale, de conclusione deducta ex ejusmodi principiis: ita ut non solum per illam judicemus, quid bonum, quid malum sit, sed etiam quid à nobis agendum sit, quid non agendum.

Notandum 3. Conscientiam esse multiplicem, nimirum rectam, erroneam, dubiam, probabilem, & scrupulosam. Recta dicitur, quæ dicitur esse bonum, quod bonum est, malum, quod malum. Erronea, quæ dicitur esse bonum, quod malum est, aut vice versa.

Dubia.

Dubia, quæ velut anteps manet, ita ut nec assensum præbeat, nec dissensum. Probabilis, quæ ntitur fundamento probabili, non tamen planè certo, propter oppositam dubitandi rationem. Scrupulosa, quæ uni parti adhæret, sed eum anxietate, levi fundamento innixa. Cùm autem dubium non sit, quin homo conscientiam rectam sequi teneatur, de aliis nonnulla in sequentibus statuenda erant.

RESOLUTIO II. Peccatum est agere contra conscientiam errantem.] PROBATUR, nam peccatum est agere contra proximam agendi regulam: at proxima agendi regula est ratio dictans, quid agendum, aut non agendum sit, eaque ratio non differt à conscientia, quare contra conscientiam agere peccatum est. Confirmatur, nam qui facit, quod judicat esse malum & prohibitum; aut qui non facit, quod putat esse bonum, & præceptum, satis ostendit se velle malum & peccatum, adeoque peccat, etsi illius judicium falsum sit.

Est autem hic observandum 1. quando conscientia est invincibiliter errans, eam obligare ad faciendum quod ipsa dictat, quia cùm voluntas sit potentia cæca, tenetur sequi judicium intellectus ostendentis quid agendum, quidve fugiendum sit, saltem quando ignorantia est invincibilis, seu talis ut intellectus, positis his circumstantiis, non possit prudenter aliud judicare: nulla enim ratio apparet, cur tunc non teneatur voluntas se conformare proximæ suæ regulæ, quæ alia non est quam conscientia, seu ratio dictans hoc, aut illud faciendum esse.

Observandum 2. Quando conscientia errat vincibiliter, eam quidem, quandiu durat, obligare ne quis contra illam faciat, non tamen ut juxta illam operetur. Quod hoc exemplo explicari solet. Putat Titius ex ignorantia culpabili, necessarium esse mentiri, protuenda alicujus vita; in eo casu ille quidem non teneatur mentiri, quia cùm ignorantia eum non excusat, mentiendo peccaret; at nemini potest imponi obligatio

gatio peccandi. Quia tamen judicat mentiendum esse, tenetur non facere contra hoc dictamen, adeo que non mentiendo, peccat.

Dices, ergo Titius, quicquid egerit, necessariò pècabit, quod absurdum est. Respondeo, hoc verum tantum esse, ex hypothesi quod Titius non deponat conscientiam erroneam, simpliciter autem falsum, cum possit errorem vincere, & à mendacio abstinere. Quòd si dicat, se non posse tunc conscientiam errantem deponere, cum nullo modo de errore dubitet, aut non habeat quem consulat, jam error est invincibilis, adeo que illius dictamen sequi tenetur, mentendo pro salute alterius. Neque tale mendacium est peccatum formaliter, sed potius actus misericordie, ratione finis intenti, à quo speciem sumit: quin vero Titius in eo casu mentiri renuens, peccat contra charitatem proximi.

Observandum 3. Titium quando vincibiliter putat, mentiendum esse pro salute proximi, non adeò graviter peccare, si sequatur dictamen conscientiae, quam si illud negligat: quia in priori casu, reus tantum est mendacio officiosi, in posteriori homicidi. Oppositum tamen potest contingere in aliis occasionibus, ut nempe majus peccatum sit sequi conscientiam vincibiliter errantem, quam non sequi, quod juxta materię gravitatem expendi debet.

Observandum 4. Eum qui, ex errore invincibili, putat le, sive hoc egerit, sive oppositum, peccatum, non peccare alterutram contradictionis partem sequendo, verbi causa, qui cum nequeat simul sacro interessere, & infirmum curare, existimat se peccatum sive infirmum deserat, sive sacrum omittat, non peccat infirmum deserendo, aut sacrum non audiendor. Quia ex communī sententia, homo nunquam perplexus esse potest, ita scilicet ut necesse sit eum peccare. Sitamen in eo statu constitutus non tantum existimet utrumque esse peccatum, sed etiam unum altero esse gravius, tenetur eligere quod minus malum judicat, & secus faciens peccat.

RE-

RESOLUTIO III. Ille peccat qui facit aliquid, praetereundem dubitans esse peccatum.] UT hoc intelligas, nota aliud esse dubium speculativum, aliud practicum; speculativum habet locum, quando quis dubitat de realiis in genere, an sit licita, vel illicita, practicum vero quando dubitatur hic & nunc, quo tempore aliquid faciendum est, an liceat illud, vel non. Et de posteriori hoc dubio procedit nostra Resolutio, quae ea ratione probatur, quia faciens aliquid quod dubitat esse peccatum, exponit se periculo peccandi satisque ostendit se habere affectum ad peccatum, adeoque peccat, ut in simili superius diximus. Hinc peccas si scribas aut iter facias die festo, practicè dubitanus an hoc tibi liceat: Imò tale peccatum committis, quale esse dubitas.

Dico, practicè dubitans, nam si dubium non sit practicum, sed speculativum duntaxat, peccatum non est, agere cum tali dubio: qui enim ita agit, cum ex causa rationabili dubium in praxi deponat, non censetur habere affectum ad peccatum, aut se exponere peccandi periculo. Exemplum sit in militibus, qui licite possunt bellum gerere, etsi de justitia illius speculativè dubitent, modo in praxi tale dubium, ex causa rationabili deponant.

Ex his variis casus resolvi possunt. Primus est, an possessio bona fidei, in materia justitiae, sit titulus sufficiens deponendi conscientiam dubiam. Respondetur affirmatiuè, quia etsi qui non possidet, habeat & quale ius in proprietate, alter tamen excedit, quoad titulum possessionis, adeoque in dubio pro illo judicandum est. Hinc si rem aliquam bona fide possides, & dubitas an tua sit, potes eam retinere, si praemissa sufficienti diligentia, non potes dubium vincere: si quidem ex vulgari proloquo, in dubio melior est conditio possidentis.

Secundus, an teneatis votum implere, quando dubitas te illud emisisse. Respondeo negative, quia melior est conditio voluntatis, possidentis libertatem suam, & ali-

& aliunde durum videtur, quod quis cogatur stare promissis, quando non potest probari, an promissio facta sit. Teneris tamen votum solvere, si constat quidem te voluisse, dubitas tamen an intentio vendi adfuerit: quia, ex jure, quando constat de facto, quæ ad illud necessaria sunt, presumuntur adfuisse, nisi oppositum probetur.

Terius, an tenearis servare aliquod præceptum, quando post sufficientem inquisitionem adhuc dubitas, num illud extet. *Respondeo negative*, ob rationem allatam. Et idem dic, quando, et si constet præceptum impositum fuisse, dubium tamen manet, an ad talem casum se extendat: quia hoc perinde est, ac si de illius existentia dubitaretur. *Quod si de utroque certus es*, dubitas tamen num satisficeris, tenetis satisfacere, cum debito certo satisfieri nequeat, solutione dubia.

Quartus, an tenearis obedire tuo superiori, quando dubitas, num quod præcipit, licitum sit, aut ipsius potestatem excedat. *Respondeo affirmative*, quia ut diximus, in dubio melior est conditio possidentis: at superior possidet jus præcipiendi, ergo pro illius præcepto standum est, quandiu non probatur, illud esse de re illicita, aut supra potestatem illius. Et quamvis verum sit, eum non posse illicita præcipere, cum tamen ille putet licitum esse præceptum, de cuius tu honestate dubitas, æquius est ut illius hac de re judicio stemus, quam tuæ dubitationi.

Nota, quod etsi in dubiis possimus sequi partem favorabiliorem: ut patet ex jam dictis: certum tamen est, optimum esse consilium partem tutiorem amplecti, verbi causa, restituere id: de quo dubitas, antium sit: votum iniipere, quando dubium est, num illud emiseris, &c. Imò ex jure constat, eum esse irregularē, qui dubitat, an sit reus homicidii: vt, si dedit causam abortui, & dubitatur an foetus esset animatus. Neque in eo casu melior est conditio libertatem possidentis, ut in præcedentibus.

RE-

RESOLUTIO IV. *Ille non peccat, qui sequitur opinionem probabilem, relicta probabiliori.*] EXPLICO, opinio dicitur probabilis, quæ firma aliqua ratione nititur. Unde opinionem probabilem constituendam, non est necesse ut multi Doctores eam sequantur, sed satis est quod unus, aut alter vir doctus & pius illi ex aliquo non levavi fundamento, assentiat. Dicitur verò opinio probabilior, quæ efficaciori rationi innititur, sive plures pro se authores habeat, sive non. Quamquam sèpe contingit, ut ea opinio sit probabilior, quæ est communior.

Hoc posito, probutur *Resolutio*, quia cum opinio probabilis firma aliqua ratione fulciatur, ut dictum est, qui ex ea operatur, rationabiliter operari censetur, adeoque non peccat, et si oppositam probabiliorum existimet: præsertim cum facile contingere possit, ut opinio quam in praxi sequitur, sit probabilior alia quam deserit.

Neque diu as, per se loquendo quidem non esse malum, se qui sententiam probabilem, esse tamen, si alia sit probabilior: hoc enim falso est, quia alias sequitur et ut omnes teneri sub peccato, et ea quia sunt perfectiora, adeoque cum virginitas sit perfectior matrimonio, quorundam matrimonium ineunt, peccarent. Eset etiam locus continuis scrupulis, animique anxietatibus, eo quod in quolibet negotio diligenter inquirendum esset, quamnam opinio sit probabilior.

Quod si insites, eum imprudenter agere, & peccare qui se exponit peccandi periculo. Respondeo hoc verum esse, non tamen habere locum in eo, qui sequitur sententiam probabilem: cum enim talis sententia solida ratione fulciatur, virique sapientes & timorati eam sequantur, dici non potest eum se exponere peccandi periculo, qui ex illa operatur. Maximè, quia et si forte illa pro se paucos authores habeat, ex communi tamen sententia, etiam eorum qui pro opposita stant, nullum est periculum, si eam in praxi sequaris.

DE LEGIBUS CAP. III.

xx

sequaris. Unde etsi ea in se sit minus probabilis,
longè tamen probabilius est, quod eam sequi li-
ceat.

Ex hac doctrina varia colligi debent pro praxi.
Primo, posse Confessarium consilium dare, juxta
opinionem probabilem, dimissâ probabiliori, quam
ipse amplectitur. Cum enim ipsi liceat se confor-
mare ejusmodi sententiæ, nulla est ratio, cur non
etiam aliis eam consulere possit, tanquam in praxi
securam.

Secundo, posse Confessarium contra propriam
opinionem absolvere pœnitentem, qui sententiam
oppositam probabilem sequitur. Ratio est, quia cum
pœnitens sequendo ejusmodi opinionem, non pec-
cet, ut dictum est, adeoque id non impediat, quomodo
nun possit omnia sua peccata, cum vero dolore con-
fiteri, nulla ratio est, cur nequeat Confessarius abso-
lutionem ei impendere. Imò cum ex parte pœni-
tentis apponatur, quicquid necessarium est ad legitimi-
mam confessionem, non modo potest Confessarius
eum absolvere, sed etiam ad hoc tenetur.

Tertio, si contingat, quoad licitum usum Sacra-
mentorum, esse utrinque opinionem probabilem,
posse ministrum alterutram pro arbitrio eligere;
quia sicut in aliis materiis, ita & in ista, qui operatur
ex sententia probabili, operatur rationabiliter &
prudenter, adeoque non peccat. Est autem major
difficultas, an, agendo de ipso valore sacramenti, li-
ceat relinquere quod certum est, & assumere quod
dubium est, & probabile. Respondeo, per se loquendo,
hoc non videri illicitum, ut ex dictis colligi potest, &
confirmatur, quia alias non nisi contritum de pec-
catis liceret absolvere, nec posset iniri matrimonium
eoram proprio Parocho non Sacerdote, vel in aliena
Parochia existente. Sunt tamen variii casus in quibus,
vel propter receptam consuetudinem, vel ob specia-
le Ecclesiæ præceptum, non licet dimissis certis, uti
probabilibus in usu Sacramentorum. Unde peccaret,
qui

qui daret baptismum in nomine genitoris, geniti, & procedentis ab utroque: & qui in Confirmatione ute-
retur simplici oleo. Imò si ministratur Sacramen-
tum necessarium ad salutem pœnitentis , charitas
proximi postulare videatur, ut probabilibus dimis-
tis, certa tantum adhibeantur.

Quarto, quando non suppetit medicamentum cer-
tum, sed tantum probabilia, seu quæ probabile est
infirmo profutura, posse medicum illud usurpare
quod probabile est, relictio probabilius: sicut enim
Medicus spiritualis, ita & corporalis potest operari,
ex aliorum sententia , quam ipse probabilem judi-
cat, & illi probabiliorem, quæque forte à parte rei
probabilius est & securior: præsertim cum alii Me-
dici sequentes eam sententiam, debitè procedant in
curatione ægroti: & aliunde valde durum sit, im-
ponere medico onus accurate expendendi , quodnam
medicamentum sit probabilius , quoties ad infir-
mum curandum accedit. Dixi, quando non suppetit
medicamentum certum: si enim medicinæ certæ ha-
beatur copia, communis est sententia, medicum te-
neri eam adhibee, relictæ probabili: quia aliàs infir-
mum imprudenter periculo exponeret.

Sed quid, si non habeatur medicamentum certum,
aut probabile, & nulla sit spes de salute infirmi, lice-
bit ne tunc applicare remedium aliquod dubium,
seu de quo dubitatur, an profuturum, an verò nocu-
turnum sit? *Responsio negativa* est multorum, quia ta-
le medicamentum adhibere est ex se dare causam
mortis, eum nulla sit probabilitas, an tale non sit, ut
vis sua mortem illaturum sit , etsi aliunde mors se-
quutura non esset. *Hoc etiam* à parte rei aliud nihil
est , quām velle experiri quānam vis tali medica-
mento competat , quod ab omnibus damnatur tan-
quam illicitum. *Quare non potest* Medicus aliquod
medicamentum applicare, nisi adsit probabilitas ali-
qua quod profuturum sit, aut certitudo quod non sit
nociturnum.

Alij

Alii tamen non improbabiliter oppositum docent, quia cum salus ægri sit desperata, ut supponimus, longè minus malum est, eum exponere aliqualiter periculo accelerandi mortem, aliunde certò obvenituram, daude remedium dubium, quod fortè illi proderit, quam omnem illius curam abjicere. Neque hoc est, per se loquendo, dare causam mortis, quia Medicus nescit, an medicamentum illud obfutrum sit, & aliunde aliqualiter sperat illud profutrum, in summa ille morbi desperatione, quia alias non adhiberet. Quare prudenter agit, nec damnari potest, quod in dicto casu medicamentum dubium velit experiri, sicut illi jure damnantur, qui cum generalia utilia & probata suppetant, ignota adhibent, ut eorum vim experiantur, sicque ægrorum pericula doctiores in sua arte evadant.

Quinto posse Judicem sententiam ferre ex opinione probabili, relictâ probabiliori, ut patet ex dictis, ob paritatis rationem. *Negat* dieas, judicem teneri ei favere, qui firmius habet jus: hoc enim verum est de eo, qui absolute, & juxta communem omnium sententiam, firmius jus habet, non autem de illo, de cuius jure probabiliiter, & cum fundamento dubitatur. Unde potest Judex, sine peccato, rem de qua agitur, adjudicare tunc illi, qui ex opinione probabili jus integrum in ea habet. Præsertim cum alii putent, opinionem illam esse probabiliorem, possintque ipsi tuta conscientia juxta eam procedere. Verum non dubito quin tutius sit in praxi, judicare juxta opinionem probabiliorem, & ita consulendum arbitror. Sitamen constaret, probationes utrinque esse æquales, tam de facto, quam ex jure, deberet Judex rem, de qua lis mota est, inter utramque partem dividere: aut si dividi nequit, partes inter se compонere, eo quod singulæ in eo casu jus æquale habent.

Sexto, posse Advocatum causam probabilem defendere, cōtra eam quam putat probabiliorem. Sicut

enim

enim licet clienti, ob probabilem rationem, jus suum coram Judice querere, aut tueri; ita licet Advocato illius causam suscipere, quando novit eam verè esse probabilem. Si quidem Advocatus gerit tantum partes clientis, illiusque jus sincerè proponit Judici, ut eo percepto iustam sententiam ferat, quia in re nulla est inordinatio.

RÉSOLUTIQ V. *Licitum & laudabile est agere contra scrupulum.] RATIO EST*, quia etsi quis ex scrupulo suspicetur, actum aliquem esse malum, id non impedit quin aliunde judicet esse bonum; quare potest tali judicio sive certo, sive tantum probabili, se confirmare contra scrupulum, ut constat ex supradictis. Neque dicas cum qui ita agit, facere contra conscientiam: hoc enim falsum est, cum non obstante scrupulo, conscientia dicteret, talē actum esse bonum & licitum. Alias si tale judicium abesset, jam hoc non esset scrupulus, sed dubium, adeoque observandum esset quod de conscientia dubia resolutione 3. dictum est. Unde quando in jure dicitur, habentem scrupulum circa valorem matrimonii, non posse debitum petere, ibi scrupuli nomine dubium intelligi debet.

Nota 1. Scrupulos oriri ex variis causis, nempe ex ignorantia, ex dæmonis suggestione, ex melancholia, & nimia corporis maceratione, ex debilitate mentis, &c.

Nota 2. Ut quis à scrupulis liber evadat, eum debere contra scrupulos agere, eorum rationes spernere, dictis Superioris, aut Confessarii, vel alterius viri docti, & pii planè acquiescere. Neque quod dici sollet, in dubiis tutiore in partem eligendam esse, de scrupulis intelligendum est, sed de dubiis propriis dictis.

Nota 3. Confessarium duo posse, præter alia, scrupuloso inculcare, ut eum à scrupulis liberet: alterum, ut nihil credat esse peccatum mortale, nisi adeò evidens sit tale peccatum esse, ut ipse possit id affir-

DE LEGIBUS CAP. IV. 25

affirmare cum juramento alterum, vel ea ratione deponēdos esse scrupulos, quia cūm quis novit se scrupulosum esse, hinc probabiliter judicare potest, dubitationes quibus agitatur meros esse scrupulos, adeoque abjiciendos, cūm liceat sequi sententiam probabilem. Plura de scrupulis apud Summistas, & Asceticos videri possunt.

C A P U T IV.

De lege divina, veteri, & nova.

RESOLUTIO I. Necessarium fuit ad directionem naturae humanae, habere legem divinam, præter naturalem, & humanam.] ITA S.Thomas 1.2. quæst. 1. art. 4. quod probat, tum quia cūm homo creatus sit, ut aliquando supernaturali beatitudine fruatur, debuit ad hunc finem dirigi, media aliqua lege supernaturali & divina; tum quia non potest homo semper, quoad singularia & contingentia sine errore dirigi, nisi per legem divinam, erroris incapacem, sciat quid agendum, quid cavendum sit: tum quia cūm lex humana nequeat hominem regulare, quoad actus internos, danda erat lex divina, quæ non tantum exterius, sed etiam interius eum recte ordinaret; tum denique quia lex humana non potest omnia peccata prohibere, aut punire, sicut divina.

Notandum autem ex articulo 1. legem divinam esse duplēm, nempe veterem, & novam, easque inter se, non distingui specie, sed tanquam perfectum, & imperfectum in eadem specie, ut patet ex Paulo qui ad Galad 3. comparat legem veterem, puerō existenti sub pædagogo: novam vero, viro perfecto. Quod etiam ex eo colligitur, quia lex vetus ad bona sensibilia, & terrena proximè ordinabat, nova ad intelligibilia, & coelestia dirigit; illa actus tantum externos regulabat, hæc etiam internos, & ideo dicitur quod lex vetus cohabet manum, lex nova animum. Tandem prior ad observantiam præceptorum, timore

B

poena-

pœnarum inducebat, posterior autem amore, per gratiam Christi, in cordibus nostris diffuso.

RESOLUTIO II. *Lex vetus erat bona.] HOC probat S. Doctor 1. 2. quæst. 98. art. 1. tum ex verbis illis Pauli ad Rom. 7. Lex quidem sancta est, & mandatum sanctum, & justum, & bonum. Tum quia lex illa est bona, quæ consonat recte rationi: at lex vetus rationi consonabat, quia concupiscentiam reprimebat, quæ rationi adversatur, & peccata prohibebat, quæ sunt contra rectam rationem.*

Notat autem, illud esse discriminem inter legem humanam, & divinam, quod humana finem suum, qui est temporalis tranquillitas civitatis, siue qui potest, cohibendo nimirum actus externos, qui statum pacificum civitatis perturbare possunt: divina vero non potest, nisi a gratia adjuvetur, hominem producere ad felicitatem aeternam, quæ est illius finis. Quare cum lex vetus gratiam non conferret, inde colligit, eam non fuisse perfectam, et si bona esset.

Dices, Ezechielis 20. ait Deus se dedisse Iudeis legem non bonam, Paulus vero frequenter in legem veterem insurgit, & speciatim in epist. ad Rom. cap. 14. & sequentibus, cum ait, legem iram operari, eam subintrasse ut abundaret delictum, peccatum sine lege mortuum esse, &c. Tandem quomodo bona est lex, quæ permittit usuram, & libellum repudii? Respondeo ad 1. præcepta dici non bona, vel quia lex gratiam non conferebat, per quam fieret bonum, ut intelligit S. Thomas post Augustinum, vel quia lex antiqua si conferatur cum nova, quæ multo melior est, videtur mala: sicut est contra quæ mala sunt videntur bona, si cum prioribus conferantur; vel melius, ut ibi non agatur de lege veteri, sed de præceptis iniquis, quæ Deus permisit Iudeis imponi, in poenam præcedentium peccatorum.

Ad 2. Omnia verba Pauli, quæ duriora videntur, piam expositionem sumere ex cap. 7. epistole ad Rom. ubi ait, Lex peccatum est: absit, &c. Occasione autem accepta,

DE LEGIBUS CAP. IV. 27

accepta , peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam: id est, occasione non quidem data à lege, sed accepta ex mea infirmitate, factum est ut in varias concupiscentias exarserim, donec per spiritum gratiæ, inordinatum hoc desiderium fuerit mitigatum.

Ad 3. Dicendum vel usuram , & libellum repudii non fuisse licita, & à Deo approbata sed tantum permissa, seu tolerata ut quidem putant: vel si fuerunt Iudeis licita, ut alii existimant, ea non fuisse mala; quia potuit Deus dissolvere primum matrimonium, quo ipso licebat Iudeis cum secunda contrahere. Potuit etiam Deus dare Iudeis , quod à Gentilibus supra sortē accipiebant, sicut illis dedit spolia Aegyptiorū : quare acceptio talis pecuniax nō erat illicita.

RESOLUTIO III. Lex vetus data est à Deo , per Angelos, idque soli populo Iudaorum.] Quòd sit à Deo data, satis patet, tum ex cap. 20. Exodus, & sequentibus, & ex illo Matth. 15. Irritum fecistis mandatum Dei, propter traditiones vestras ; & ex verbis illis Rom. 1. Segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos, in Scripturis sanctis, de filio suo. Tum quia in Concilio Trident. sess. 14. statuitur, unum Deum esse authorem novi, & veteris testamenti. Tum quia ut ait S. Thomas quest. citata art. 2. Lex vetus ordinabat homines ad Christum duplicitate, primò testimonium Christo perhibendo, secundò per modum cuiusdam dispositionis, quatenus homines ab idolatria retrahens, concludebat eos sub cultu unius Dei, à quo salvandi erant per Christum. Manifestum est autem quòd ejusdem est disponere ad finem, & ad finem perducere ; quare ab eodem Deo bono data ex lex, à quo per gratiam Christi, salus hominum facta est. Unde refellitur impiissimus error Manichæorum, qui fingebant duos esse Deos, alterum bonum, alterum malum; & priorem volebant esse authorem novi testamenti, posteriorem antiqui.

B 2

Quòd

Quod verò lex antiqua data sit per Angelos probatur ex art. 3. quia cùm lex illa esset imperfecta, & disponeret ad perfectam, congruum fuit, ut quemadmodum in artibus, primarius artifex perfectum actum per seipsum operatur; quæ verò disponunt ad perfectionem ultimam, per suos ministros exequitur: ita lex antiqua daretur per Angelos, qui sunt ministri Dei, nova verò per ipsum Deum hominem factum. Ex quo intelligis, non mirum esse quod Angelus dixerit, Ego sum Deus Abraham, cùm in persona Dei loqueretur; quemadmodum Sacerdos dicit, Hoc est corpus meum, quia loquitur in persona Christi.

Tandem quod lex vetus solis Judæis data fuerit, probatur ex art. 4. quia cùm Christus ex illis esset nascitus, æquum erat ut Deus legem, aliaque specialia beneficia iis concederet, ut ita specialiter Deo consecrarentur, & ab aliis populis distinguerentur. Unde est illud Psalmi 147. Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis. Et illud Rom. 3. Quid ergo amplius Judæo est? multum per omnem modum, primum quidem quia credita sunt eis eloquia Dei.

Nota 1. ex S. Doctore ibidem promissionem Abraham factam, quod Christus ex illius stirpe nascitus esset, non fuisse ex meritis ipsius Abraham, sed ex gratitudo Dei electione & vocatione. ut colligitur ex verbis illis Isa. 41. Qui suscitavit ab oriente justum, vocavit eum ut sequeretur se. Verum ista intelligenda sunt de merito proprio, & condigno: quod etiam sancti Patres meruerint de congruo Incarnationem, diserte tradit S. Thomas 3. p. q. 2. art. 11. Unde à fortiori colligitur, eos potuisse mereri de congruo, ut Christus ex iis nasceretur.

Nota 2. ex articulo 5. legem veterem non obligasse nisi Judæos, quia quæ statuuntur ad specialem aliquorum sanctificationem, non obligant nisi illos; sicut laici non obligantur, ad ea quæ sunt clericorum.

DE LEGIBUS CAP. IV. 29

rum. Quare cum lex vetus data sit Judæis, ut specialiter sanctificarentur, & dicarentur cultui Dei, ex antedictis, non nisi qui erant ex gente Judæorum, tenebantur ad illius observantiam. Quod intellige quoad præcepta, quæ erant propria illius legis: nam si sermo sit de præceptis moralibus, quæ per eam manifestabantur, non modo Judæi, sed etiam Gentiles ea observare tenebantur; cùm ad legem naturæ spectent.

RESOLUTIO IV. *Lex nova non distinguitur à veteri quoad finem, sed quoad modum ducendi in finem.]*
PROBATUR, ex S. Thöma. 1. 2. quæst. 107. art. 1. quia lex vetus, & nova tendunt ad eundem finem, ut scilicet homines subdantur Deo, illa fuit quasi pedagogus puerorum, hæc verò est quasi lex perfectiorum: quia est lex charitatis, quæ dicitur vinculum perfectionis.

Notandum autem imprimis ex responsione ad 2. Omnes differentias quæ afiguantur inter novam, & antiquam legem sumi secundum rationem perfecti, & imperfecti: præcepit enim legis cuiuslibet datus de actibus virtutum, ad quos aliter inclinantur, perfecti, aliter imperfecti. Illi cùm careant virtutis habitu, inclinantur ad virtutis opera ab extrinseco, puta ex comminatione poenarum, aut ex promissione præmiorum: hi verò cùm virtute prædicti sint, inclinantur ad opera bona, ex amore virtutis. Unde lex antiqua dicitur lex timoris, nova autem lex amoris. Cæterum hæc distinctio referenda est ad statum utriusque legis, non ad singulas personas; si quidem non pauci erant in lege antiqua, qui ducabantur amore, & vice versa plurimi sunt in nova, qui terroribus ad bona opera adiguntur.

Notandum præterea ex art. 2. legem veterem per novam fuisse completam, tam quoad finem, quam quoad præcepta. Quoad finem quidem, qui erat hominum justificatio: hæc enim non per legem antiquam, sed virtute novæ perfacta est. Quoad præcepta

verò, quia Christus non tantum ea opere complevit, sed etiam sua doctrina tripliciter perfecit, 1. verum, legis intellectum exprimendo, ut patet in homicidio, & adulterio. 2. ordinando quomodo tutius observaretur, quod lex vetus statuerat, ut constat, de non jurando. 3. præceptis superaddendo quædam perfectionis consilia.

Notandum rursus ex art. 3. Legem novam virtualiter contineri in veteri, quatenus clare & explicitè traduntur in nova, quæ in antiqua obscurè & implicitè continebantur. Hoc patet in præceptis: nam mysteria nostræ fidei, quæ tenemur credere, valde obscurè tradebantur ante adventum Christi: præcepta vero moralia peccatis hominum non parum obscurata erant; & Sacraenta novæ legis, quorum usus est sub præcepto, non aliter erant apud antiquos, quam secundum aliquam significationem & figuram. Ex quo patet, modum quo lex nova continetur in veteri, non repugnare antedictis, de imperfectione antiquæ legis, respectu novæ: hæc enim in ea continentur, sicut arbor in semine, aut si out species in genere, & uno verbo sicut perfectum & completum, in imperfecto & inchoato.

Notandum postremò ex art. 4. Ilegem veterem esse multo graviorem nova, si attendatur ad opera exter- na, quæ præcepta erant, quia ob ingentem multitudinem ceremoniarum, multo plura opera tunc erant sub præcepto, quam nunc sint: si autem ratio habeatur interiorum virtutum, actuum, quatenus sunt promptè, & delectabiliter, quoad hoc legem novam esse graviorem veteri; quia in nova prohibentur interiores motus animi, qui expresse in veteri non prohibebantur in omnibus.

Verum etsi posterior hæc pars rectè concludat, si tantum ipsa novæ legis præcepta quoad se pendentur, ut sunt scripta; non tamen si considerentur, ut sunt conjuncta cum fide, & gratia novi testamenti: sic enim absolute dici potest, legem novam esse suavioriem.

DE LEGIBUS CAP. V. 31

vlorem veteri, juxta illud Christi Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, &c. jugum enim meum suave est, & onus meum leve. Quare dicendum est, Doctorem Angelicum in priori sensu loquutum; ut etiam ex eo suaderi potest, quia ille 1.2. quæst. 100. art. 1. docet id quod præcipuum est in lege nova, esse gratiam Spiritus sancti in cordibus scriptam: quod vero secundarium est in ea, esse scripta, seu ea quæ traduntur nobis ut credenda, vel agenda.

CAPUT V.

De præceptis utriusque legis.

RESOLUTIO I. In veteri lege erant præcepta moralia, & cæremonalia, & judicialia.] PRIMA PARS PROBATUR, à S. Thoma 1.2. quæst. 99. art. 2. quia sicut lex humana tendit ad constituendam amicitiam inter homines, ita intentio legis divinæ est, constituere amicitiam inter Deum & homines; cumque similitudo sit causa amoris, debent homines esse boni, ut amicitiam ineant cum Deo, qui optimus est: quare oportuit in veteri lege, dari præcepta de actibus virtutum moralium, per quos homines fiant boni.

Secunda pars ostenditur ex artic. 3. nam lex divina principaliter instituta est, ad ordinandum homines in Deum: homines autem ordinantur in Deum, non tantum per interiores actus mentis, qui sunt credere, sperare, & amare, sed etiam per exteriora quædam opera, quibus homo divinam servitutem profitetur. Quare congruum fuit ut darentur præcepta, non tantum de actibus internis, sed etiam de operationibus seu cæremoniis externis, quibus Deus colendus esset. Unde quainvis colere Deum, ut est actus virtutis, pertineat ad præceptum morale; quod tamen Deus colatur talibus hostiis aut talibus munericibus, hoc spectat ad præcepta cæremonialia.

32 LIBER I.

Tertia pars suadetur, ex art. 4. nam ad legem divinam pertinet, homines ordinare ad Deum, & interficere; cumque lex naturae utrumque praestet in communione, oportet ut utrumque determinetur per legem divinam, vel humanam. Sicut igitur determinatio communis pracepti, de cultu divino, fit per praecpta ceremonialia; ita determinatio pracepti communis, de justitia observanda inter homines, determinatur per praecpta judicialia.

RESOLUTIO II. *Præcepta omnia moralia pertinent aliquo modo ad legem naturæ, & reducuntur ad præcepta decalogi, quæ convenienter numerari, & ordinari solent.] PRIMA PARS probatur ex S. Thoma l. 2. quest. 100. art. 1. quia sicut omne iudicium rationis speculativæ procedit à naturali cognitione primorum principiorum; ita etiam omne iudicium rationis practicæ, quæ est regula humanorum actuum, procedit ex quibusdam principiis naturaliter cognitis, sed diversimodè. Nam quædam sunt in humanis actibus adeò explicita, quod statim cum modica consideratione possunt approbari, vel reprobari per illa communia & prima principia: ut non esse occidendum, non furandum, &c. & hæc sunt absolute de lege naturæ. Quædam vero sunt, ad quorum iudicium requiritur multa consideratione diversarum circumstantiarum, quas considerare diligenter non est nisi sapientum, quale est illud; coram cano capite consurge, &c. & hæc ita sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplina, qua minores à sapientibus instruantur. Quædam tandem sunt, ad quæ dijudicanda indiget homo instructione divina, sicut est illud; non facies tibi scuptile, &c.*

Secunda pars suadetur ex art. 3. nam illa præcepta ad Decalogum pertinet, quorum notitiam habet homo per seipsum à Deo, cujusmodi sunt illa quæ statim ex primis principiis communibus, aut ex fide divinitus infusa innotescunt. Unde inter præcepta Decalogi, nec computantur præcepta communia & per se nota,

Este nota, nec ea quæ non nisi per disciplinam sapientum proveniant à Deo ad populum. Utraque tamen quodammodo continentur in præceptis Decalogi; priora quidē, sicut principia in conclusionibus proximis posteriora vero, sicut cōclusiones in principiis.

Tertia pars ostenditur ex art. 5. Nam præcepta legis divinæ ordinant homines ad quandam communitem hominum sub Deo: ut autem homo rectè se habeat in tali communitate, debet bene se habere ad Deum, qui illi præost, &c ad consocios suos: Deo debet fidelitatem, reverentiam, & gratitudinem, unde data sunt tria prima præcepta. Ad alios se habet vel specialiter, ut tenetur iis reddere debitum, pro quo est quartum præceptum, de honorandis parentibus: vel generaliter, ut nulli inferat nocumentum, sive opere, per homicidium, adulterium, furtum: sive ore: per falsum testimonium: sive corde, per concupiscentiam.

Quarta pars ex præcedenti colligitur: nā in primis graviora sunt peccata contra Deum, quam contra homines. Deinde gravius est offendere parentes, quam alios. Rursus gravius est opere offendere quam ore, & ore, quam corde: ac tandem inter peccata operis gravius est homicidium, quam adulterium, & adulterium quam furtum, ut habes articulo 6.

RESOLUTIO III. Cæmoniae antiquæ legis convenienter dividuntur in sacrificia, sacramenta, sacra, & observantias. 1. PROBATUR ex 1. 2. quest. 101. art. 4. nam cæmonialia præcepta ordinantur ad cultum Dei, in quo possunt considerari 1. ipse cultus, qui specialiter consistit in sacrificiis. 2. Instrumenta colendi, ut tabernaculum, vaſa, & alia hujusmodi qua pertinent ad sacra. 3. Institutio ad cultum divinum, quod sit per quandam consecrationem, ad quam pertinent sacramenta. 4. Cultorum singularis conversatio, per quam distinguuntur ab aliis, & ad hoc pertinent observantiae, puta in cibis, & vestimentis, &c.

LIBER I.

34

Est autem hic *Observandum*, circa ejusmodi cæremoniæ 1. sacrificia antiquæ legis habuisse duplœ causam valde congruam, alteram, litteralem alteram figuralem, ut latè declaratur *quæst. 102. art. 3.* Litteralis erat, tum ut homo rem aliquam offerendo, & consumendo in honorem Dei, ea oblatione profiteretur Deum esse authorem vitæ & mortis, principium & finem rerum omnium: tum ut Judæi paulatim retraherentur ab idolatria, sacrificia vero Deo, non idolis offerendo. Figuralis verò, ut per animalium sacrificia representaretur sacrificium crucis, quo ipse Christus seipsum Deo obtulit, in odore in suavitatis.

Observandum 2. ex art. 4. duabus etiam de causis debuisse institui sacra aliqua in veteri lege, nempe specialia templa & vasa, speciale tabernaculum, &c. Imprimis ut per hoc animi hominum ad maiorem Dei reverentiam adducerentur: habet enim hochumanus affectus, ut quæ communia sunt minus reverentur, quam quæ habent aliquam excellentiæ discretiōnē ab aliis. Deinde ut cum lex vetus esset instituta ad representandum mysterium Christi, per alias observantias speciales & determinatas, talis representatio commodè fieri posset.

Observandum 3. ex art. 5. Sacraenta legis antiquæ habuisse item duplœ causam, literalem, & figurativam, verbi causa, ratio litteralis Circumcisionis, eaque præcipua fuit, ad protestationem fidei unius Dei: figurativa verò, ut representaretur circumcisio spiritualis facienda per Christum, seu ablatio corruptionis culpæ, & poenæ in nos per carnalem originem defluentis. Literalis ratio agni Paschalis erat, ut fieret commemoratione beneficij, quo Deus Judæos eduxerat de Ægypto: figuralis autem, ut per illius immolationem significaretur futura immolatio Christi. Et ita de aliis.

Observandum 4. ex art. 6. easdem rationes habuisse locum in observantiis legalibus, quia sicut aliae res depu-

deputatae ad divinum cultum, aliquam specialitatem habere debent, ob maiorem earum reveretiam; ita in conversatione illius populi, & praecipue sacerdotum, debuerunt esse aliqua specialia, congruentia ad cultum divinum. Et quia cultus legis figurabat mysterium Christi, debebant etiam illius observantiae figurare aliquid, circa Christianorum vitam. Unde quoquidam animalium usus in lege fuit prohibitus, literaliter quidem, vel quia immunditia in aliquam generant, vel ut Judæi detestarentur morem Ægyptiorum, aliorumque Gentilium qui ejusmodi animalia, idolis immolabant: figuraliter vero, ut intelligerent fugienda esse peccata, quæ per animalia illa prohibita representabantur. Similiter prohibitum fuit Judæis, ne induerentur vestibus lana, & lino contextis, tum quia Gentiles ejusmodi vestimentis, in cultu Deorum suorum utebantur: tum ut indicaretur, lanam simplicitatis & innocentiae non debere conjungi, cum lino subtilitatis & malitiae.

RESOLUTIO IV. *Præcepta judicialia in quatuor membra convenienter dividi possunt.*] PROBATUR, nam ut ait S: Thomas 1. 2. quest. 104. art. 4. cum per præcepta judicialia homines ad invicem ordinentur, eorum distinctio summi potest secundum distinctionem ordinationis humanæ. Quadruplex autem ordo in aliquo populo inveniri potest, unus quidem, Principum populi ad subditos; qua ratione dantur præcepta de institutione Principum, & de reverentia iis exhibenda: alias autem subditorum ad invicem, cui respondent præcepta circa emptiones, venditiones, &c. tertius populi ad extraneos, quomodo extant præcepta de bellis contra hostes, de susceptione peregrinorum: quartus denique spectat ad domesticos, ad quos præcepta de servis, uxoribus, & filiis diriguntur. Porro S. Doctor quest. 105. latè tractat de præceptis illis judicialibus in speciali, variasque eorum convenientias, ad

intelligentiam Scripturæ non parum necessarias, ap-
positissimè tradit.

Quomodo autem præcepta judicialia à moralibus & cæremonialibus distinguantur, paucis accipe ex S. Doctore quæst. illa 104. tribus primis articulis. In primis hæc præcepta non inferuntur ex principiis naturæ, tanquam eorum conclusiones, & ea ex parte differunt à moralibus, & convenienter cùm cæremonialibus. Quia vero ordinantur ad convictum hominum inter se invicem, in hoc distinguuntur à cæremonialibus, quæ ad cultum Dei pertinent. Rursus præcepta cæremonialia primo instituta erant, ut essent umbra & figura futurorum, maximè Christi omnis sanctitatis authoris: judicialia autem ad justitiam, & pacem inter cives constituendam præcipue ordinata erant, non ad futurorum representationem. Unde cum præcepta cæremonialia nullatenus jam servare liceat, quia indicarent Christum nondum advenisse; possunt tamen judicialia iterum institui, ut patet ex decimis, quæ autoritate Ecclesiæ, in lege nova sunt præceptæ. Quia tamen lex Mosayca penitus extinta est quoad cæremonialia & judicialia, hæc nullo modo obligant, quatenus in ea legè continentur. Unde Christus morte sua nos liberavit à jugo legis antiquæ, quantum ad ejusmodi præcepta, licet non quantum ad moralia, quia hæc etiam sunt de lege naturæ.

RESOLUTIO V. In lege nova quædam opera externea præcipiuntur, & alia prohibentur, sicut etiam homo sufficienter per eam ordinatus, quoad actus interiores.] PRIOR PARS ita explicatur, juxta mentem S. Thomæ 1.2. quæst. 108. art. 1. Cùm lex nova consistat præsertim in gratia, hæcque per Christum hominem nobis detur, congruum est ut per aliqua exteriora sensibilia gratia à Verbo Incarnato profluens, in nos derivetur, & ex gratia interiori, per quam caro spiritui subditur, exteriora quædam opera sensibilia produ-

producantur. Unde exteriora opera dupliciter ad gratiam pertinere possunt uno modo sicut inducentia ad gratiam ut sunt opera sacramentorum, & hæc sunt in præcepto. Alio modo tanquam ex instinctu gratiae producta, sed cum discrimine, nam quædam habent necessariam convenientiam, vel contrarietatem ad gratiam quæ in fide per dilectionem operante consistit, & hæc sunt vel præcepta ut fidei confessio, vel prohibita, ut illis negatio. Alia verò non habent talam convenientiam, vel contrarietatem, & ea non sunt præcepta, aut prohibita ex primaria legis institutione quale est comedere hos, vel illos cibos, sed relinquuntur superioribus; ut statuant quid circa hæc à subditis fieri, aut non fieri velint. Et quantum ad hæc, lex Evangelica dicitur lex libertatis, ut distinguatur à veteri, quæ multa determinabat, & pauca relinquēbat hominum libertati determinanda.

Ex his autem colligi potest legem novam sufficiēter ordinasse exteriora auctus, ut habetur art. 2. Cùm enim sit lex gratiæ, in exterioribus ea debuit solum præcipere; per quæ in gratiam introducimur, vel quæ ad rectum usum gratiæ necessaria sunt; quare nulla alia opera externa determinare debuit, quam sacramenta, & præcepta moralia, quæ de se pertinet ad rationem virtutis, ut non esse occidendum, furandum, & similia.

Néque dicas, ad legem novam præcipue pertinere fidem per dilectionem operantem, atque adeò sicut in lege nova explicitè sunt quædam credenda quæ in veteri lege non nisi implicitè credebantur, ita debuisse in ea dari præcepta, de operibus quibusdam externis moralibus, antea non determinatis. Non enim est par ratio, quia ut notat S. Doctor in response ad 1. cum ad ea quæ sunt fidei, pervenire nequeamus nisi per gratiam, congruum erat ut abundantiori gratia adveniente credenda explicatiūs tradicerentur: sed ad opera virtutum dirigimur per rationem

tionem naturalem, quare in his non oportuit dari, nisi præcepta legis moralia, quæ sunt de dictamine rationis.

Verum ut hæc omnia clariora evadant, nota ex cōmuni Theologorum sententia in lege nova esse præcepta triplicis generis, nempe præcepta moralia, præcepta fidei, & præcepta sacramentorum. Inter quæ illud est discriben quod præcepta moralia, cūm sint de lege naturæ, non sunt à Christo instituta, sed tantum explicata, & ab erroribus, quibus ex malitia hominum obvoluta fuerant, vendicata. Præcepta vero fidei non sunt etiam de novo instituta, cūm antiqui non salvarentur, nisi per fidem in Christum, sed tantum clarius explicata; ita ut explicitè teneamus credere fidei mysteria, quæ in lege veteri solum implicitè credebantur. At præcepta spectantia ad usum Sacramentorum, sunt ex nova ordinatione: cūm abrogatis veteribus sacramentis, Christus ipse nova instituerit.

Posterior pars qua diximus, legem novam sufficienter hominem ordinasse, quoad interiores actus, patet ex sermone Domini in monte, in quo tota informatio vitæ Christianæ continetur, *ex art. 3.* Ac primum, hominem ordinavit quoad seipsum, idque secundum duos illius interiores motus, qui sunt voluntas de agendis, & intentio de fine. Et quidem quantum ad voluntatem agendi, ordinavit hominis voluntatem; præcipiendo ut abstineat non tantum ab operibus malis exterioribus, sed etiam ab interioribus, & ab occasionibus malorum. Quoad intentionem veræ, monendo ut in bonis quæ agimus, humanam gloriam, aut divitias mundanas non queramus. Secundò ordinavit quoad proximam, prohibendo ne eum temerè, aut injustè judicemus. Ultimò docuit modum adimplendi Evangelicam doctrinam, scilicet implorando divinum auxilium, mandata servando, & ad perfectam virtutem contendendo.

RESOL.

RESOLUTIO IV. *Modus virtutis aliquo sensu cadit sub præceptum, alio nō.*] DECLARATUR ex S. Doctori 1.2. quæst. 100. art. 9. & 10. In primis modus aliquis virtutis, ut scilicet fiat scienter, & libere, cadit sub præceptum. RATIO EST, quia præceptum imponitur hominibus, ut hominibus, seu quatenus agunt ex ratione, & voluntate libera. Quare ille præcepto non satisfacit, qui ignoranter facit opus, quod præceptum est. Hoc autem intellige de præcepto positivo, negativum enim observatur, quatenus non fit quod prohibitum est.

Secundo, ut quis præceptum positivum impleat, nō requiritur intentio satisfaciendi præcepto, sed sufficit si opus fiat scienter, & ex libertate. Quia præcipitur solum, ut tale opus hic, & nunc fiat, quare nil refert, quod homo habeat, aut non habeat actualem intentionem satisfaciendi, dummodo ponat actum substantialem, qui præceptus est.

Tertio, modus virtutis, qui est, ut fiat firmiter & immobiliter, non cadit sub præceptum. Neque enim ab homine, vel à Deo punitur ut transgressor præcepti, qui debitum parentibus honorem impendit, quamvis non habeat habitum pietatis. Confirmatur, nam actus præcepti excentur, ut per eos perveniant ad perfectionem habitus.

Quarto, potest satisfieri præcepto, per opus maium ex circumstantia, dummodo sit bonum ex objecto. Præcepta enim sunt de actibus secundum speciem bonis, quare censentur observari, quando eiusmodi actus fiunt, et si secundum aliquam circumstantiam inficiantur quoad individuum, si verbi causa, fiant ex vanagloria; quia licet Legislator intendat, ut actus præcepti bene fiant, illius tamen intentio quoad hoc non obligat, nisi in præcepto expressum sit.

Quinto, modus charitatis est in præcepto, quando divina lex præcipit actum dilectionis: siquidem modus charitatis est, ut Deus diligatur ex toto corde, & super omnia; talis autem modus est de præcepto dilectionis.

dilectionis Dei, ut dicetur lib. 3. ubi explicandum erit, quid sit diligere Deum super omnia, & quo tempore tale præceptum obliget.

Sexto denique modus charitatis non cedit sub aliis præceptis: nam verbi causa, præceptum de honorandis parentibus, dicit tantum, ut parentibus honor exhibeat, non autem ut id fiat ex charitate. Idem dic de præceptis audiendi Missam, jejunandi, dandi eleemosynam, & familiibus; ea enim observantur, dummodo ipsi auctus reales præcepti executioni mandentur; esto, in finem dilectionis Dei, ex intentione operantis non referantur.

CAPUT VI.

De lege humana secundum se.

RESOLUTIO I. Utile fuit aliquas leges ab hominibus constitui.] QVIA UT TRADIT Angelicus Doctor 1. 2. quæst. 95. art. 1. quamvis homo habeat naturalem inclinationem ad virtutem, virtutis tamē perfectionem assequi non potest, nisi media aliqua disciplina, quam à se sufficienter habere nequit; eo quod virtutis perfectio in eo sita est, ut homines ab indebitis retrahat delectationibus, ad quas valde proni sunt. Quare necessaria fuit legum disciplina, quæ metu pœnae homines protervos à vitiis retraheret, & ad virtutem induceret.

Nota 1. ex quæst. 91. art. 3. Quod sicut in ratione speculativa, ex principiis indemonstrabilibus naturaliter cognitis, eruuntur conclusiones diversarum scientiarum, quarum cognitio non est nobis naturaliter indita, sed per industriam rationis inventa: ita etiam ex præceptis legis naturalis, quasi ex quibusdam principiis communibus & indemonstrabilibus, ratio humana procedit ad aliqua magis particulariter disponenda; & istæ particulares dispositiones, secundum humanam rationem adinventæ, dicuntur leges.

Nota 2. ex quæst. 93. art. 2. Duobus modis posse aliquid

quid derivari à principiis communibus legis naturæ; primò per modum conclusionis, secundò per modum determinationis, priori modo ex principio illo communi, nulli est malum faciendum, dèducuntur tanquam conclusio, neiminem esse occidendū. Posteriori vèrò, quod aliquis tali pœna afficiatur, est quædam determinatio legis naturæ, qua docetur, peccantem puniendum esse. Verum circa hæc duplex occurrit difficultas breviter explicanda. Altera, an sit in hominibus potestas aliqua condendi leges: altera, an lex humana possit aliquid præcipere, quod à lege naturali non derivetur.

RESOLUTIO II. *In hominibus est vera aliqua potestas condendi leges.*] PROBATUR, nam in primis quod talis potestas sit in Ecclesia, patet tum ex illo Matth. 16. Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis. &c. quod intelligi solet, non solum de potestate absolvendi à peccatis in Sacramento Pœnitentia, sed etiam de potestate puniendi, & excommunicandi, ut ex capite 18. aperte colligitur. Tum ex verbis illis Actor. 15. Vifum est Spiritui sancto, & in nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, &c. Hinc enim constat, Apostolos legem aliquam fidelibus imposuisse, quam observare tenebantur, alias non diceretur onus, nec inter necessaria deberet numerari. Tum denique ex Conciliis Constantiensi sess. 3. contra VVicleffum, & Joannem Hus, & Tridentino sess. 7. can. 8. contra Lutheranos, & Calvinistas.

Deinde, quod sit etiam similis potestas in Principiis secularibus, aperte sumitur ex Paulo Roman. 13. cum ait, omnem animam potestatis sublimioribus subdi debere, eum qui potestati resistit, Dei ordinationi restringere, & sibi damnationem acquirere; necessitate obedientum esse non tantum propter iaram, sed propter conscientiam, ut scilicet vitetur peccatum inobedientia, quo conscientia macularetur.

Ratione

Ratione idem ostenditur: nam ideo Deus superiores præfecit hominibus, sive in spiritualibus, sive in civilibus, ut eos regant & gubernent, in ordine ad finē proportionatum. Ad hoc autem duo necessaria sunt, alterum, ut qui præsunt aliis, habeant potestatem ea statuendi, quæ in ordine ad finem intentum magis conducere videntur; alterum, ubi subditi superiorum legibus teneantur obedire. Confirmatur, nam nisi essent leges humanæ, quibus aliqua præciperentur, alia prohiberentur, magna esset rerum confusio, tam in Religione Christiana, quam in Republica civili: quare vel ex ea ratione sufficienter constat, potestatem leges condendi esse penes eos qui aliis præsunt, sive in Ecclesiasticis, sive in civilibus.

Dices, ex his colligi quidem, esse potestatem in Ecclesia, & Republica aliquid præcipiendi, non tamen leges condendi: est enim illud discriminem inter præceptum, & legem, quod præceptum expirat post mortem præcipientis, at lex durat, nisi a successore revocetur. Licet autem quis possit primum, non sequitur quod possit secundum. Verum utrumque sequitur: nam cum potestas leges condendi sit in Ecclesia a Christo, qui nunquam moritur, mirum non est, quod leges auctoritate illius latet vim habeant, etiam post mortem Pontificis: leges etiam civiles durant post mortem Principum, quia potestas eas condendi est a Republica, quæ non moritur cum suo Principe.

Cæterum ad convellenda hæretorum fundamēta, Nota 1. quando Deus prohibet Deuter. 4. Et 12. ne quid addatur ad verba & præcepta ejus, id debere intelligi de additione, quæ repugnaret ipsis præceptis divinis, aut dictum tantum esse pro Judæis. 2. Augustinum epist. 119. cap. 19. non damnare leges Pontificū, aut Principum Christianorum, sed pravas quorundam locorum consuetudines, quæ statutis Ecclesiarum repugnabant. 3. Christianam libertatem novi testamenti non consistere in liberatione a præceptis humanis, sed in libertate a jugo peccati, & præceptorum cærenonialium.

zensionialium legis antiquæ. 4. et si peccatum sit contra legem Dei, hinc male colligi, non peccari contra legem humanam; cùm de lege Dei sit, ut legi humana obediamus.

RESOLUTIO III. *Leyes humanæ possunt multæ præcipere, aut vetare, quæ legi naturali, aut divina non sunt præcepta, aut prohibita.] PROBatur ex dictis, nam ostensum est in Ecclesia, & Republica esse veræ potestatem condendi leges, & obligandi ad eorum observationem: at non esset talis potestas, si non liceret præcipere, aut prohibere nisi quod jam aliunde præceptum, aut prohibitum est: hoc enim non tam esset legem aliquam de novo statuere, quam legem naturalem, aut divinam interpretari.*

Sed contra hoc, oritur difficultas ex Resolutione r. ubi diximus, omnes leges humanas à naturali lege derivari, hinc enim videtur colligi, nihil præcipi, aut prohiberi posse lege humana, nisi quod jam lege naturali præceptum, aut prohibitum est. Verum id non bene colligitur generatim de omni lege humana, sed tantum de ea quæ ex principiis communibus deducitur per modum conclusionis, quomodo diximus derivari præceptum non occidendi: talis enim lex cum sit de materia naturali, illud tantum prohibet, quod lege ipsa naturæ prohibitum erat. Alter tamen dicendum est de lege humana, quæ derivatur à naturali, per modum determinationis dumtaxat, ea enim est merè positiva, pendens ex libera Principi voluntate: quare ab ea tantum habet vim obligandi, non autem à jure naturali.

Neque dicas, nihil posse ab homine statui, nisi quod est consentaneum rationi, & legi naturali: aliud enim est agere de honestate legis humanæ, aliud de obligatione illius. Quare et si concedamus, quicquid ab hominibus præcipitur, debere esse honestum secundum rationem naturalem; negamus tamen illud debere ita esse honestum, ut etiam ex ipsa naturæ lege obliget sub peccato, antequam lege positiva præceptum sit.

RESO-

RESOLUTIO IV. *Varia sunt legis humanae divisiones, ex quest. 95. art. 4.] IN PRIMIS* quia est de ratione legis humanæ, quod à lege naturæ derivetur, secundum hoc jus positivum dividitur in jus gentiū, & jus civile, ita ut ad jus gentium spectent, quæ derivantur ex principiis naturæ, sicut conclusiones ex principiis, ad jus autem civile, quæ derivantur per modum particularis determinationis.

Secundo, cum sit de ratione legis humanæ, ut ordinetur ad bonum commune civitatis, hinc lex humana dividi potest, secundum diversitatem eorum qui specialiter laborant pro bono communi, adeo ut alia sit sacerdotum, alia principum, alia militum.

Tertio distinguuntur leges humanæ, juxta diversa regimina. Unde secundum Regum principatum sumuntur constitutiones Principum, secundum Aristocratiā responsa prudentium, & Senatus consulta, secundum Oligarchiam, jus prætorium, seu honorarium, secundum Democratiam, plebiscita.

Quarto, quia lex est directiva humanorū actuum, hinc leges dividuntur secundum materiam tractant, unde est quam lex Julia, de adulteriis, lex Cornelia de sicariis, & similes.

Circa primam divisionem *difficultas* est, quid inter sit inter jus naturale, & jus gentium. Respondent aliqui, inter ea illud esse discriminem, quod jus naturale commune est omnibus animalibus, jus autem gentium solis hominibus competit. Sed hoc statim refellitur, quia sequeretur præcepta Decalogi non esse de jure naturæ, sed de jure gentium, quod à communī sensu abhorret; cùm natura ipsa satis doceat, Deum esse colendum, non esse furandum, &c. valdeque absurdum sit existimare, hæc & similia præcepta jure gentium introducta esse.

Alii putant, jus naturale esse illud, quod ex principiis naturalibus absolute necessitate deducitur, & jus gentium, quod ex iisdem colligitur, non quidem absolute, sed ex hypothesi quod homines civilem societatem

societatem inter se constituant: Hoc etiam refellitur, quia cum quædam præcepta Decalogi convenienter hominibus, ut in societate spæctatis, verbi causa, iustitia in contractibus, & obedientia erga maiores, consequens esset ea non esse de jure naturæ, sed de jure gentium.

Alii aliter sentiunt. Verum dicendum videtur, jus gentium esse veluti medium inter naturale, & civile; ita ut jus naturalè illud dicatur, quod unicuique insitum est à natura; jus civile, quod à Principe, aut Republica in bonum suorum subditorum constitutum est: jus vero gentium, quod consentaneè ad regulas rectæ rationis, communis omnium ferè gentium usu & consuetudine introductum est. Quomodo divisiones agrorum, bella, servitutes, & similia ad jus gentium pertinere dicuntur.

RESOLUTIO V. *Lex humana non prohibet omnia vitia, nec præcipit omnes actus virtutum.] RATIO PRIMA PARTIS traditur à S. Thoma 1. 2. quæst. 96. art. 2. quia lex debet esse possibilis, & secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ: ita scilicet ut non imperetur aliquid vires naturæ superans, aut receptæ consuetudini repugnans. At non esset iis modis possibilis, si omnia vitia prohiberet, cùm major pars hominum careat virtutis habitu, à quo potesiæ cavendi peccata omnia procedat. Quare non omnia vitia lege humana prohibentur, sed tantum graviora, à quibus major pars hominum abstinere potest, & præcipue quæ sunt in nocumentum aliorum, sine quorum prohibitione societas humana stare nequit; qualia sunt furta, homicidia, & alia hujusmodi.*

Dices, lex divina peccata omnia prohibet: quare non & humana? Respondeo causam discriminis esse, quia lex divina dirigit ad finem vitæ aeternæ, cui peccata omnia repugnant, humana vero tendit ad pacem & tranquillitatem fidelium; quare sufficit quod ea peccata prohibeat, quæ tali fini adversantur.

Ratio

Ratio secundæ partis assertur art. 2. quia cùm lex ad bonum commune ordinetur, sicut ea non debet prohibere omnia vitia, ita nec præcipere omnes virtutum actus, sed eos tantum qui ad bonum commune ordinem habent, vel immediate, sicut cum aliqua directè propter bonum commune fiunt, vel immediate, ut cùm aliqua ordinantur à Legislatore, pertinentia ad bonam disciplinam, per quam cives informantur, ut commune bonum justitiae, & pacis conservent. Potest hoc confirmari ex dictis: nam lex humana nimis esset gravis, & observatu impossibilis, spectato statu hominum, si omnes virtutum actus caderent sub præceptum.

RESOLUTIO VI. *Lex humana non potest directè præcipere actum internum, potest tamen indirectè, quando actus internus necessarius est ad externum, qui præcipitur.] PRIOR pars satis perspicua est in lege civili, cum tranquillitas externa Reipublicæ, quam proximè respicit, ab actibus tantum exterioribus pendeat.*

Eadem etiam ostenditur in lege Ecclesiastica, quia ut ait S. Doctor i. 2. quæst. 91. art. 4. non potest homo legem statuere, nisi de iis de quibus potest judicare: at non potest judicare de motibus interioribus qui latent, sed tantum de exterioribus qui apparēt. Hinc est vulgatum illud, Ecclesia non judicat de occultis, quod saltem ita debet intelligi, ut directè, & per se circa actus merè internos non versetur, eos præcipiendo aut prohibendo.

Dices nonne Sacerdos in Sacramento Pœnitentiae, absolvit à peccatis merè internis, & pro iis imponit satisfactionem? Respondeo, hoc certum esse: at cùm id fiat ex consensu pœnitentis, & in bonum speciale illius, inde non sequitur, posse Ecclesiam legē aliquam statuere, circa actus merè internos, quæ tēdat ad bonum commune fidelium, ut constituant Societatem visibilem, quæque vim habeat obligandi, non requisito eorum consensu. Præsertim quia confessio

fessio est de jure divino, non autem ex institutione Ecclesiae.

Posterior pars facile ostenditur, nam cum actus externus non possit ab homine ponи, sine actu interno, ex hypothesi quod lex humana praecepit actum externum, censetur etiam praecepere internum, ad positionem externi necessarium, verbi causa, eodem ipso quod lex civilis praecepit, ut in tali casu cives arma sumant, ea censetur praecepere, ut cives tunc velint arma sumere. Et cum Ecclesia iubet, ut clericorum officium recitent, consequenter praecepit ut velint illud recitare: leges enim praecipiunt actum externum humanum, & liberum, qualis esse nequit, nisi ab interno voluntatis actu oriatur.

Quare an lex humana praecepido actum externum, censetur praecepere internum, qui etsi non sit necessarius, ut externus existat in esse physico, est tamen necessarius, ut in esse morali constituatur. *Responsio communis* est affirmativa, quia lex humana praecepit actus externos, quatenus spectant vel ad politicam gubernationem, vel ad religiosum cultum Deo debitum: ad haec autem requiritur actus internus; quare etiam ille censetur praeceptus. Hinc ad civiles contractus requiritur intentio contrahendi, & voluntas se obligandi, si haec ad eorum valorem necessaria est. Et qui recitat horas canonicas, tenetur cum interna attentione & devotione eas recitare, ut latius dicetur lib. 4. cap. 2. ubi de horis canonicas.

CAPUT VII.

De obligatione legi humana.

RESOLUTIO I. Lex humana potest obligare in conscientia, ita ut contra illam agentes peccent, etiam mortaliter. Hoc sufficienter videtur probatum capite precedenti resolutione 2. quare hic solum nonnulla observanda occurunt, t. vim obligandi in conscientia, debere extendi ad omnia legem propriè dictā dicitur.

dicitur enim lex à ligando, quia procedit ab habentे potestatē ligandi, seu obligandi ad illius observatiōnē: Unde fit ut ii quibus imposita est, teneantur eam servare sub peccato.

Et hoc potest confirmari ex discriminē quod rēpēritur inter consilium, & legem: consilium enim non imponit obligationē agendi, vel non agendi: at lex, sicut & præceptum, eam imponit. Unde qui agit cōtra consilium, non peccat, qui verò agit contra legem, peccare censetur.

Notandum 2. Duobus modis posse legem obligare in conscientia, nempe vel ad actum immediatē præceptū, vel ad subeundam pœnam, quæ pro transgressione actus præcepti imponitur, quæ posteriori ratione, leges quæ pœnales dici solent, interdum obligant, ut infrā explicabitur. Unde etsi regulæ & constitutiones Regularium non obligantes ad culpam, vel ad pœnam, propriè leges non sint, sed tantum ordinationes quædam, quibus ostenditur quid agendum, vel non agendum sit, quæ tamen altero ex his modis obligant, inter leges merito numerari debent.

Notandum 3. Non esse excipiendas à prædicta regula, leges vetantes venationem, aut pīscationem, aut gestationem quarundam vestīū, vel armorem: si enim leges sunt debent ligare, & obligare sub peccato sive mortali, sive veniali, juxta inferius dicenda. Aut si Superior declareret, se non habere intentionem obligandi, jam leges esse desinunt.

Notandum 4. Concessiones quibūs permittuntur aliqua bona aut mala, non esse propriè leges cūm ad malum, aut bonum permīssum non obligent. Leges tamen dici posse, quatenus prohibitum est aliis, ne eos turbent, qui ejusmodi permissionibus uti volunt.

Notandum 5. Dici non posse, legem saltem tunc non obligare, quando Legislator non vult obligationē imponere; repugnat enim quod præceptum impona-

imponatur alicui, à suo legitimo Superiore, & quod ille non teneatur obedire, cùm obedientia Superioribus debita sit de jure naturæ, supposito quòd præceptum legitimè imponant. Concedimus tamen superiorem posse efficere, ut lex ab eo statuta non obliget sub peccato mortali, sed tantum sub veniali, etiam si sit de materia gravi, ut postea ostendemus.

RESOLUTIO II. *Tunc lex non obligat, quando fundatur in falsa præsumptione facti alicujus particularis.] RATIO EST,* quia ablato fundamento, quòd ei superstructum est statim per se corruit, & cessante fine legis, ipsa lex cessare censetur. Unde si non debes Titio, quod per falsos testes convinceris ei debere, non teneris solvere, & si ad solutionem compelleris, potes compensatione uti, si summam alienam rem traditam recuperare nequis. Et similiter, si quis conscientia dirimenti, censuris compellatur ad reddendum uxori debitum ille non teneatur, imò non potest reddere.

Nec refert, quòd Judex legitimè sententiam proferat, juxta allegata & probata: cùm enim à parte rei decipiatur, non tenetur Titius in foro conscientiæ,flare illius sententia, & dare alteri tanquam debitū, quod suum non est. Præsertim quia Judex non intendit obligationem imponere, quando præsumptio cum veritate non cohæret. Et quamvis accipiens non debitum peccet, non propterea cooperor illius peccato, sicut neque peccato usurarii, solvendo usuras, quæ illi non debentur: periculum enim incurriendi grave aliquod incommodum, in quo versaret, nisi obedirem sententia, sufficit ut licite eam exequi possim.

Quæres, an lex obliget, quando fundatur in præsumptione periculi, seu potentia quæ plerumq; ad actum reducitur, et si factum in particulari cesseret. Respondeo affirmativè, quia quod non adsit periculum, in casu aliquo particulari: hoc est per accidens, cùm generatim, & ut plurimum in similibus casibus periculum

C periculum

periculum esse soleat. Quare cum lex statuatur, ad tale periculum cavendum, sequitur eam obligare in singulis casibus. Unde etsi Ecclesia non presumat fraudem, quoties matrimonium sine Parocho, & testibus celebratur, quia tamen in matrimonii sic contractis, non raro fraus intercedit, ideo lex irritans matrimonia clandestina, extenditur etiam ad matrimonium clam sine fraude contractum, quod proinde nullius est valoris.

RESOLUTIO III. *Lex obligat ad culpam mortalem, quando concipitur verbis praeceptivis, quæ alia sunt illa præcipio, iubeo, impero, &c. non autem si verbis feratur indifferentibus, cujusmodi sunt illa, volumus, decernimus, ordinamus, &c.] PRIOR PARS PROBATUR,* quia cum lex graviter possit obligare, ex communis sententia, ea non immerito videtur tunc habere talis vim, quando fertur verbis præceptivis, cum præceptum ex natura sua gravem obligationem inducat, saltem si versetur in materia gravi, & legislator non declareret, se non habere animum obligandi sub mortali.

Et quamvis hæc pars certior sit, quando lex nullam poenam adjunctam habet, videtur tamen extendenda etiam ad legem præceptivam, quæ poenas decernit pro transgressoribus; cum obligatio ad culpam non tollatur per obligationem ad poenam, imo sapienter imponatur poena, ut saltem timore illius cauteatur peccatum, quod in præcepti violatione committeretur. Unde clerici pensionarii peccant, nisi quotidie recitent Officium Beatae Virginis, simulque obligantur ad restitutionem fructuum.

Posterior pars ostenditur, quia cum favores sint ampliandi, &c odia restringenda, non debemus gravem obligationem agendi subditis imponere, quando lex fertur verbis indifferentibus, seu quæ non satis indicant legos habere intentionem obligandi; nisi ex usu, aut gravi aliqua circumstantia constet, legem illam obligare sub mortali,

tali, ut si viri docti, & prudentes communiter ita sentiant.

An autem ex gravitate pœna corporalis, per legē impositæ sufficienter deduci possit gravitas obligationis, non ita certum videtur; nam et si authores cōmuniter affirment, *oppositum* tamen non caret probabilitate; quia contingere potest, ut culpa coram Deo levis, aut nulla sit, & coram hominibus valde gravis, quæ proinde gravem pœnam mereatur, ut contingit verbi causa, si tempore obsidionis custodes murorū dormiant, & propterea morte puniantur, vel ad tremes damnentur. Non tamen dubito, quin ille peccet mortaliter, contra legem naturæ, qui imprudenter, & sine gravi causa exponit se periculo talem pœnam subeundi.

Nora, antedicta procedere de lege; cui gravis aliqua pœna temporalis adjuncta est. *Dubium* est autē, quid sentiendum sit, quando violanti legem impunitur gravis aliqua pœna spiritualis, qualis est verbi causa, *excommunicatio major*. *Respondetur* esse signū sufficiens obligationis sub mortali, quando ejusmodi pœna eo ipso incurritur, ut omnes tradunt, ubi de censuris, & à fortiori patet ex dictis, secūs si censura non sit ipso jure lata, sed tantum præmissa aliqua monitione ferenda: cum enim tunc censura non feratur, nisi contumacia superveniente, ex ea non potest sufficienter colligi actum præteritum per spectatum fuisse mortale.

RESOLUTIO IV. *Non potest legislator, in materia levi, gravem obligationem imponere: potest tamen in materia gravi, obligare tantum sub veniali.* }
PRIOR PAR S ostenditur, quia legislator non habet potestatem condendi leges iniquas & injustas, qualis ea esset; quæ in re levioris momenti, ad culpam mortalem, adeoque ad pœnas æternas obligaret. Confirmatur, quia ut lex humana recta sit, debet quantum fieri potest, divinæ conformari; at hæc in materia levina non obligat, nisi ad culpam venia-

Iem, ut patet in mendacio jocosò, in furto unius oboli, &c.

Neque obstat, quòd in Religionibus prohiberi soleant sub gravibus pœnis, res minimi momenti, quæ enim secundum se videntur levia, talia non sunt spætato bono communi, ad quod valde conducunt, verbi causa, quòd nemo tali tempore, aut loco loquatur, & ita de aliis.

Posterior pars ea ratione suadetur, quia si lex non obligat, etiam in materia gravi, quando legislator vult ut non obliget, eo quòd obligatio pendet ex illius voluntate, ut fert communis sententia, quid obstat quo minùs possit lex, in eadem materia obligare tantum sub veniali? Qui enim totam obligacionem à lege tollere potest, potest & majorem partem, reliqua minori. Confirmatur, nam jejunare, vel audire sacrum singulis diebus, est res gravis, & tamen negari nequit, quin possit superior ad hoc obligare subditos, sub culpa tantum veniali. *Quemadmodum*, ex multorum sententia, votum emittens in re gravi, potest ad culpam venialem se obligare.

Dices 1. Verum quidem est legem non obligare, imo non esse legem propriè loquendo, ex supradictis, nisi velit superior ut obliget: at posito quod hoc velit, non pendet ab illo quòd multum, aut parum obliget, sed hoc peti debet à gravitate, vel levitate rei quæ præcipitur aut prohibetur. Sed contra, nam non obstante rei gravitate, potest superior omnem obligationem à lege auferre, ergo & eandem ad culpam venialem limitare poterit.

Dices 2. Tenetur pœnitens sub mortali, implere gravem satisfactionem, pro gravi peccato impositā, et si Confessarius nolit eum obligare nisi sub veniali. Ergo, &c. *Respondeo* negando consequentiam, & ratio discriminis est, quia pœnitens obligatur ad implementam satisfactionem, non tantum ex præcepto Confessarii, sed etiam ex præcepto divino, quo jubemus suscipiendo sacramenta quæcunq; ad eorum essentiam, vel integratatem spectant, apponere. RE-

RESOLUTIO V. *Lex humana interdum potest obligare cum periculo vitae.] RATIO EST*, quia bonum commune præferendum est bono particulari: quare cum legislator ad bonum commune attendat, potest leges imponere obligantes ad actum, cui periculum vitæ adjunctum est, verbi causa, ad bellandum quando commune bonum reipublicæ id exigit. Unde fit ut, per se loquendo, ille graviter peccet, qui renuit obedire superiori, tale quid justa ex causa præcipienti, et si multi sint alii, qui idem præstare possent. Quia alioqui possent omnes ob rationis paritatem, excusari ab executione præcepti, quod haud dubiè in maximum reipublicæ damnum vergeret.

Dixi, interdum, nam ut plurimum lex humana nō obligat, cum vita periculo: cùm enim talis obligatio valde ardua sit, & de re moraliter impossibili, ab hominibus imponi non potest, sine gravi causa, quæ tunc tantum censetur habere locum, quando legis observatio magis conductit ad bonum communem, quam conservatio propriæ vitæ; aut vice versa, quando legis violatio plus nocet bono communi, quam propriæ vitæ amissio.

Unde addo, et si lex humana obliget sub peccato mortali, ad sui observationem, ex eo capite sufficienter non argui eam obligare, etiam cum vita periculo, ut vel inde patet; quia sunt quædam præcepta legis naturalis, & divina per se obligantia ad mortale, quæ tamen non obligant, cum periculo vita, qualia sunt præcepta solvendi debitum, & confitendi integrè: ac probabile non est, quòd omnia præcepta humana magis obligent, quam aliqua præcepta naturalia, & divina. Hinc, et si fideles teneantur ex lege humana jejunare, & audire Missam sub peccato mortali, hæc tamen & similia non obligant, per se loquendo, cum gravi incommmodo, ne dum cum periculo vita, ut fert communis sententia. Dico, per se loquendo; nam si quis ex contemptu fidei, aut Ecclesiæ,

fidelem compelleret ad violationem jejunii, tene-
retur ille potius mortem subire, quam jejuniū
frangere.

*Quare hie potest, an consuetudo non comedendi
carnes, jam diu apud Carthusianos vigens adeoque
habes vim legis, obliget etiam cum mortis periculo.
Respondeo adhibita distinctione: nam si contingeret
Carthusianum carere omni alio cibo teneretur ille,
sub peccato mortali, carnibus vesci, ne repugnaret
præcepto naturali, de conservanda propria vita: si
autem alii sappetant cibi, non tenetur carnibus uti,
etsi in gravi ægritudine sit constitutus. Si quidem
præceptum naturale tuendi propriam vitam, non
ita obligat, ut teneamus sub gravi peccato assumere,
quodcumque medium ad eam conservandam con-
ducens; alias peccatum effet mortale, afflere peste
laborantibus, cum probabili vita periculo, aut in-
bella exponere se mortis discrimini, pro obtainenda
victoria. Cum ergo præceptum naturale in his casi-
bus non obliget, poterit Carthusianus ex causa ho-
nesta, nimis ut disciplina religiosa omnino inta-
cta servetur, esum carnium negligere, etiam cum vi-
ta discrimine.*

*Addò probabilius esse, Carthusianum in eo casu non
posse carnibus uti. Ratio est, quia cum Carthusiano-
rum religio magno consensu approbet consuetudi-
nem illam, non utendi carnibus, etiam in extrema
necessitate, eaque vita asperitas ad bonum com-
mune sanctissimi hujus instituti, non parum condu-
cat, hinc planè consequens videtur, ejusmodi con-
suetudinem graviter obligare, quotiescumque sine
peccato observari potest. Quare cum possit sine pec-
cato observari ab eo, qui ob ægritudinem versatur in
mortis discrimine, ut ante dictum est, nihil im-
pedit quin in eo statu positus eam te-
neatur observare.*

CAL.

CAPUT VIII.

De iis qui legibus humanis obligantur.

RESOLUTIO I. Legislator non obligatur suis legibus obligatione coactiva, sed directiva.] PRIOR PARS PROBATUR ex S. Thoma 1.2. quæst. 96. art. 5. ad 3. quia nullus propriè cogitur à seipso, lex autem non habet vim coactivam, nisi ex Principiis potestate. Quare eo sensu Princeps dicitur esse solutus à lege, quia nullius potest judicium condemnationis in ipsum ferre, si contra legem agat.

Dices, eo ipso quòd quis legem transgreditur, meretur pœnam ei adjunctam, adeoque Princeps, si legem à se statutam transgreditur, debet subire pœnam quam ipse metu imposuit. Respondeo 1. Legislatorem non esse propriè transgressorum suæ legis, ut jam dicetur, adeoque ex eo capite non mereri pœnam ea lege impositam. 2. Eum tantum mereri pœnam lege statutam, qui tanquam inferior legi obtemperare tenetur, eamque violat.

Posterior pars est etiam S. Doctoris loco citato, ubi eam probat ex cap. Cùm omnes, de constitutionibus, verbis illis, Quod quisque juris in alterum statuit, ipse eodem jure uti debet, & sapientis dicit authoritas, Patere legem, quam ipse tuleris. Probatur etiam quia quando leges sunt ita universales, ut & superioribus, & subditis possint accommodari, magna esset indecentia, si Princeps nollet eas servare, & interim subditos ad earum observantiam obligaret; cum ex ipso jure naturæ, caput se membris conformare debat, & homines efficaciter moveri non soleant, ad festandam virtutem, eorum præceptis, quorum facta vitiis inquinata perspiciunt. Secùs res habet, quando lex non est accommodata statui Principis, ut eum prohibetur ne quis pretiosis vestibus utatur; tunc enim non est ratio, cur Princeps ejusmodi legem observare teneatur.

Ex his autem collige, obligationem qua tenetur Princeps

ceps suam legem servare, nō esse petendam ab ipsius lege: si enim par in parem non habet imperiū, multo minus idem sibi ipse imperare potest, cūm imperium non sit sine subjectione, adeoque sine personarum distinctione. Ea igitur obligatio oritur ex jure ipso naturæ, ut ante dictum est, quod sit ut legislator suam legem non servans, non tam contra illam peccet, quam contra legem ipsam naturæ, quæ dicit, cū debere se membris suis conformare.

Ex quo etiam sequitur, et si res præcepta sit in se gravis, legislatorem non peccare mortaliiter, contra legem suam agendo, nisi deformitas quæ ex tali violatione oritur inter caput, & membra reipublicæ ad eō gravis sit, ut spectato jure naturæ, ad mortale peccatum pertingat, vel grave aliquod scandalum, aliudve incommodum magni momenti pariat.

RESOLUTIO II. *Infideles non baptizati, & pueri ante usum rationis non obligantur legibus Ecclesiasticis.*]
PRIOR PARS PROBATUR: nam non tenentur legibus Ecclesiasticis, nisi qui sunt subditi Ecclesiæ, at infideles non sunt subditi Ecclesiæ, cum per baptismum in eam nondum ingressi sint, ergo, &c. Nec refert, quod teneantur sumere Eucharistiam, hoc enim verum est, quatenus sumptio Eucharistiae est de jure divino, ut dictum est ubi de hoc sacramento, &c.

Posterior pars suadetur, nam lex habet vim obligandi in conscientia, ex supradictis, unde qui eam transgrediuntur, peccant, & merentur poenam: peccare autem, & poenam mereri non habent locum in iis, qui rationis usu carent.

Ex quibus collige 1. Infideles, & infantes rationis usu carentes non peccare, et si diebus jejunii carnes comedant. 2. Neque etiam eos peccare, qui iis carnes comedendas tunc porrigunt, cum non cooperentur rei comedentibus illicitæ. 3. Neque eos excommunicationem incurrere, qui infantes diversi sexus, nondum ratione utentes, in monasteria introducunt.

Dicess

DE LEGIBUS. CAP. VIII. 37

Dices, non licet porrigerere cibos vetitos ebruis, vel ignorantibus esse diem jejunii, et si tamen illi non peccent, ejusmodi cibos comedendo: ergo idem dicendum de infidelibus, & infantibus nondum usum rationis habentibus. Resp. non sequi, nam isti non transgrediuntur praetepnum, comedendo carnes de jejunii; illi vero transgrediuntur, esto ea transgressio ipsi non imputetur ad culpam.

Nota, infantes statim adepto usu rationis, teneri legibus Ecclesiasticis; quia cum sint subditi Ecclesiae, & non possint jam excusari a legis observatione, ob defectum rationis, non est cur non teneantur ei obedire. Alias aquae dici posset, eos non obligari ad servandam legem naturalem, aut divinam, quod nullus admittet. Accedit quod ex capite. Omnis triusque sexus, fideles omnes, cum ad annos discretionis pervenerint, tenentur confiteri semel in anno. Unde potest colligi, eos etiam teneri ad servanda alia pracepta Ecclesiastica, nisi ex speciali aliqua ratione requiratur major discretio, quam quae anno septimo haberis solet, ut communiter requiritur ad sumptionem Eucharistie; vel ab ipsa Ecclesia tempus obligationis sit determinatum, ut in pracepto jejunii.

RESOLUTIO III. *Peregrini transiunt per aliquem locum, tenentur servare leges illius loci, si quandiu ibi sint obligatio earum vigeat.] RATIO EST, quia non satis provisum videretur recte gubernationi Republicae, si peregrini non tenerentur servare leges locorum per quae transiunt: sic enim incolae facile turbarentur, & spennendi leges occasionem sumerent. Quare cum hoc grave sit incommodum, ipsorumque legum fini repugnans, consequenter dicendum est, peregrinos debere se conformare statutis locorum, per quae transiunt.*

Confirmatur, nam in communi sententia, peregrinus tenetur servare leges loci qua transit, quando ille destinatur ad commodum aliquod temporale

C 5 illius

LIBER I.

illius loci, ut si verbi causa, prohibitum sit, ne effici-
et cum inde extrahatur. At haec ratio aut nullius est
momenti, aut concludit de omnibus legibus; cum lex
non sit, quæ in bonum subditorum non tendit: &
præterea negari non possit, quin ad bonum Reipu-
blicæ spectet, ne subditi malo aliorum exemplo, ad
contemptum legum inducantur.

Dices 1. Nemo tenet legem ab aliquo latam ser-
vare, nisi sit illius subditus: at peregrinus cum non
habeat domicilium, aut quasi domicilium in loco
per quem transit, non est subditus illius, qui ibi legē
tulit, ergo, &c. Respondeo 1. hoc argumentum posse re-
torqueri, ut patet ex jam dictis. 2. Modicam habita-
tionem sufficere, ut peregrinus subdatur alicui, pro-
modico tempore.

Dices 2. Sacerdos Latinus tenetur celebrare in azymo, quando transit per Græciam, & Græcus in fermento; quando transit per loca Latinorum. Ergo peregrinus non tenetur servare leges loci, per quem transit. Respondeo non sequi: nam si antecedens verum
est, quod tamen à plerisque negatur, ideo
est, quia ex speciali mandato summorum Pontificū,
tenentur Sacerdotes in Missæ celebratione servare
morem suæ Ecclesiæ. Hinc autem non licet collige-
re generatim, peregrinos non debere sequi morem
loci, per quem transeunt, quando in eorum patria
opposita viget consuetudo.

Nota 1. Prædicta intelligi de legibus, quæ sunt spe-
ciales illius loci, per quem peregrinus transit: si enim
agatur de legibus communibus, dubium nō est, quin
teneatur eas observare, et si in illius patria non vi-
geant. Unde peccaret Castellanus, qui transiens per
Galliam, animalium intestinis die Sabbati vescere-
tur, & civis Mediolanensis qui Roma 4. primis diebus
quadragesimæ carnes comederet.

Nota 2. Resolutionem allatam habere locum à for-
tiori in vagis, qui nullibi fixum habent domicilium:
cum enim absurdum sit existimare, eos nullis legi-
bus.

DE LEGIBUS. CAP. VIII. 59

bus particularibus teneri, dicendum est illos subjici legibus loci, qua transiunt. Unde etsi vagus alibi delictum commiserit, potest puniri à Judice loci, in quo capit, nisi petatur à Judice loci, in quo delictum patravit.

R^ESOLUTIO IV. Peregrini non tenentur servare leges suæ patriæ, quando sunt in locis, ubi non videntur.] RATIO EST, quia Principes non possunt jus dicere, nisi in proprio territorio; hæc enim est velut sphæra, extra quam eorum activitas non se extendit. Quare perigrini non tenentur servare leges suæ patriæ, quando extra illam commorantur. Neque dicas eos adhuc esse subditos, sunt enim tantum radicaliter & remotè non tamen proximè, & quoad actualem obligationem servandi leges patriæ. Hinc, etsi Luteriæ festum sanctæ Genovefæ celebretur, non peccat Parisinus, Missam eo die non audiens, in locis ubi festum illud non colitur: non enim ejusmodi obligationes cadunt in subditos absolutè, & secundum se, sed quatenus existunt in locis, ubi vim habent.

Quæres 1. An die Festo teneris audire Missam, antequam è tua Parochia exeras, si extra Festum non sit.
Respondeo 1. Si sacrum fiat antequam exeras, te debere illi interesse, si quidem obligatio audiendi sacram urget, & nihil impedit ut suppono, quin possis audire. 2. Si sacram nondum fiat, te non teneri expectare donec celebretur, ut illud audias; quia præceptum audiendi Missam non teneris è loco non egredi sed tantum audire Missam si commodè audi-ri potest.

Nota priorem ex his respcionibus à nonnullis intelligi, sive alia Missæ in ea Parochia recitandæ sint, sive non: putant enim in utroque casu, tibi incumbere obligationem audiendi Missam, antequam exeras. Alii tamen existimant, quando sunt alia sacra celebranda, te posse exire antequam Missam audias; siquidem in eo casu nondum obligat præceptum

C 6 audien-

audiendi Missam, ut ex eo patet, quia præcepto satis facies, si aliquam ex Missis sequentibus audias: aliunde verò ex vi præcepti audiendi Missam, non teneris ibi sistere; ergo si exire velis, non teneris Missam audire. Verum responderi potest, præceptum audiendi primam Missam obligare, si nolis ibi expectare, donec secunda celebretur: ac proinde teneris sacro interesse, antequam ex eas.

Quæres 2. An si in tua Parochia jejunatur, liceat tibi jejunium frangere antequam ex eas ad aliam, in qua jejunium non servatur. *Respondent* aliqui te obligari ad jejunium, quorum ratio est, quia jejunium pro tunc obligat in loco in quo degis: ergo teneris illud servare. *Nec refert*, quod quando ad aliam Parochiam perveneris, à jejunio sis excusandus, hoc enim fiet ex speciali illius loci privilegio, quod ad te extendi non debet, quamdiu extra illum versaris. *Alii* tamen probabilius oppositum fent iunt, quia præceptum jejunii est indivisible, obligans pro die integro, non autem pro aliqua parte illius dumtaxat, ita ut si quis aliqua parte diei non tenetur jejunare, nec tenetur reliqua. *Quare* cum in dicta occasione, non teneris jejunare vespere, nec teneris mane.

Unde ad rationem allatam dici potest, jejunium per se loquendo obligare in loco ubi es, non tamen te obligare, ex hypothesi quod paratus sis discedere, & ad locum in quo non est obligatio jejunandi, transire: quemadmodum non teneris hodie mane jejunare, si moraliter certus sis, te dispensationem jejunandi obtentur post meridiem; quia scilicet lex jejunii sic imposita est, ut non obliget ad unam partem diei, si non obligat ad reliquas. *Quo* fit, ut si quis vice versa jejunans mane, in loco ubi non jejunatur, accedit postea ad locum ubi servatur jejunium, ille non teneatur reliqua diei parte jejunare.

Nota eum qui ob jam dicta, non tenetur jejunare in locis ubi servatur jejunium, teneri saltem à carnisbus

DE LEGIBUS CAP. IX. 61

carnibus ibi abstinere; quia præceptum abstinendi a carnibus obligat, pro singulis diei partibus. Quare cum possis illud servare antequam ad locum ubi non jejunatur, te conferas, tandem obligaris ad illius observantiam, esto jejunium tibi solvere liceat.

Quæres 3. An licitum sit exire e loco in quo jejunatur, eo animo ut non jejunetur in alio, ubi jejunium non obligat. Respondeo affirmatiè, nam ille non peccat, qui jure sibi concessò utitur, at ille qui ut liber sit ab obligatione jejunandi, tendit ad locum ubi non jejunatur, utitur jure sibi concessò, ergo non peccat.

Nec dicas, nemini debere fraudem suam patrocinari, cum enim ille non teneatur manere in loco ubi jejunium servatur, sed possit ad alium se conferre, ibique lex jejunii non obliget, dici non potest eum fraudem committere, quarenus eò tendere vult, ut ab obligatione jejunandi libera sit, sed tantum illum uti jure suo, quod nequaquam illicitum est.

CAPUT IX.

De lege pœnali.

RESOLUTIO I. Datur lex aliqua mere pœnalis, eo sensu, ut non obliget ad culpam, sed tantum ad pœnam.] ITA S.Thomas 2.2. quæst. 186. art. 9. ad 1. ubi hoc probat ex eo, quod in sua religione aliqua regulæ transgressio, vel omission ex suo genere, non obligat ad culpam sive mortalem, sive venialem, sed tantum ad pœnam taxatam sustinendam. Neque refert quod 1.2. quæstio. 96. art. 4. dicat, leges humanitas positas si justæ sint, habere vim obligandi in foro conscientiæ: hoc enim verum est de plerisque legibus humanis, non tamen generatim de omnibus.

Potest etiam idem ratione ostendi, nam lex pure pœnalis hic dicitur, qua non præcipitur absolutè ut aliquid fiat, aut non fiat, sed qua præcipitur, ut talis pœna imponatur ei, qui hoc fecerit, aut non fecerit.

at nihil vetat, quin lex eo modo imponi possit, ut vel ipsa experientia constat, ergo lex pure pœnalis dari potest. Confirmatur, nam etsi lex absolute præcipiens, ut aliquid fiat, obliget in conscientia, sive pœnam apponat, sive non: ea tamen quæ tantum præcipit sub disiunctione, ut quis hoc faciat, vel tali pœna inuleetur, non obligat sub peccato ad faciendum, sed tantum ad pœnam subeundam, nisi faciat. Quemadmodum qui vovet se jejunaturum die veneris, aut eleemosynam daturum non peccat si non jejunat, sed tantum tenetur dare eleemosynam, in pœnam jejunii prætermisso.

Dices 1. Homo non meretur pœnam, nisi propter culpam, ergo repugnat quod sit lex aliqua, saltem justa, quæ non peccantem ad pœnam obliget. *Respondeo*, ut homo pœnam mereatur, non requiri culpam strictè sumptam quatenus est offensa erga Deū, sed sufficere culpam civilem, & politicam quæ coram Deo peccatum non est. Unde sit ut hæc culpa gravior est, eo etiam pœna ipsi impedita gravior esse possit.

Dices 2. Eo ipso quod accus deflektit à lege, quæ ipsius regula est, caret rectitudine debita, adeoque moraliter malus est. *Respondeo* actum deflecentem à lege non obligante ad culpam, sed ad pœnam, esse moraliter malum, quoad homines tantum, non quo ad Deum.

RESOLUTIO II. *Lex pœnalis, etsi non obliget in conscientia ad faciendum, aut non faciendum actum quem præcipit, aut prohibet, sic tamen obligat ad subeundam pœnam, quæ pro illius transgressione decernitur.] RATIO EST,* quia ideo non obligat in conscientia ad faciendum actum, quia non præcipit absolute ut fiat: at præcipit absolute, ut non faciens actum puniatur, hocque præceptum est justum; ergo obligat in conscientia, ad subeundam pœnam statutam.

Dices, non potest homo in conscientia obligari ad subeundam pœnam.

subeundam poenam, quam velit, nolit subire teneatur : at ejusmodi poenæ plerumque infliguntur per leges poenales, ut cum quis ob crimen patratum, eo ipso contrahit excommunicationem, vel irregularitatem. *Respondeo* in eo casu transgressionem non obligari sub peccato, ad subeundam poenam, quatenus hæc dicit meram receptionem in subjecto, sed ad eam patienter, & sine resistentia ferendam; ita ut si sit excommunicatus ab aliorum confortio abstineat ; si irregularis, ordines non suscipiat. &c.

Vérum hic dubitari potest, an reus teneatur sub peccato, poenam propria actione, ex natura rei ad eam requisita, exequi. *Respondeo* 1. interdum teneri. Ratio est, quia cum legitima & justa sit condemnatio, sicut condemnatus tenetur poenam subire, ita & sua actione cooperari, quantum ad executionem poenæ necessarium est: siquidem iudex ad utrumque eum condemnare censetur. Unde qui poena exilii damnatus est, tenetur ad locum exilii sponte proficisci; & qui ad solutionem pecuniarum damnatus est, tenetur solvere, et si non exigantur.

Respondeo 2. Non teneri, quando poenæ sunt graviores & difficiliores, ut si reus damnatus sit ad mortem, vel ad mutilationem: quod enim homo seipsum occidat, aut mutilet, hoc nimis acerbum est & difficile, ut à lege quæ justa & moraliter possibilis esse debet, præcipi possit. Quare esto poenas illas pati debeat, quando justè ipsi infliguntur, adeoque indirectè ad eas & remotè cooperari; non tamen ipsem tortoris munus in seipsum exercere tenetur, directè ad eas cooperando. Imò per se loquendo, est graue peccatum, contra legem naturalem, seipsum eo casu mutilare, vel occidere: cum enim præceptum injustum sit, talis poenæ execatio per illud honestari nequit.

Ex quo colligis, eum qui damnatus est ad venenum bibendum, non posse tali præcepto obtenerare.

perare, quia sic esset directe, & positivè causa mortis suæ. Nec dicas, ex multorum sententia, eum qui damnatus est ad mortem fame perferēdam, posse cibos oblatos acceptare, vel etiam respire. Qui enim respiret, non sibi directe, & positivè mortem infert, sed mortem justè illatam a quo animo sustinet.

Dices, quando poena mortis justa est, justa etiam est cooperatio ad illam ; quare si reus ad mortem justè damnatus sit, poterit & ille justè ad eam cooperari, scilicet positivè occidendo. Respondeo, ut mors justa sit, non sufficere quod reus ea dignus sit, sed præterea requiri, ut a ministro, ad id munus rite destinato, infligatur qualis non esset reus respectu sui ipsius, ut patet ex dictis.

RESOLUTIO III. Qui legem transgreditur, aliquando tenetur pœnam statutam subire, ante Judicis sententiam, alias non.] Ut hoc intelligas. Nota hic non esse questionem de pœna quæ dicitur ferenda, scilicet per Judicis sententiam, sed de ea quæ dicitur lata ipso jure, aut quæ ipso facto dicitur incurri. Clarum enim est legis transgressorum non teneri pœnam prioris generis subire, ante Judicis sententiam Agen- do ergo de pœna posteriori, sive sit privativa, sive positiiva.

Dico 1. Transgressorum aliquando teneri pœnam privativam subire, ante Judicis sententiam. Hoc patet in primis in censuris Ecclesiasticis, quæ ex usu communii censentur contrahi, ante ullam Judicis declarationem. Idem etiam constat in variis pœnis, per quas jus acquirendum impeditur: illæ enim obligant ante declarationem judicis. Et sic qui accepit beneficium parochiale, tenetur illud dimittere, nisi intra annum recipiat ordinem sacerdotalem. Et beneficiarii non recitantes horas canonicas, tenentur pro rata fructus restituere, &c. Verum hæc non tam videtur pœna, quam conditio sub qua aliquid conceditur, cuius defectu gratia concessa desperdi-

Dico 2.

Dico 2. Varias esse pœnas privativas, quas legis transgressor non tenetur subire, ante sententiam Judicis, eas nemp̄ quæ privant jure quæsito, seu cuius possessio inchoata est. Unde etsi simoniaci ipso facto preventur beneficiis obtentis, non tamen tenentur iis renunciare, ante sententiam Judicis, & similiter heretici non tenentur, nisi post Judicis sententiam, bona sua fisco tradere, et si iis ipso jure preventur, à die commissi criminis. Uſus tamen invalidit, ut coniux incestuosus privetur jure petendi debitum, ante ullam declarationem Judicis.

Aliqui hæc ita limitant, ut transgressor non teneatur talēm pœnam subire, ante Judicis sententiam, nisi lex expressè statuat, eum autem aliam declaracionem, ipso facto pœnæ obnoxium esse. Alii tamen ejusmodi limitationem rejiciunt & legem ita explicant, ut nolit reum debere pœnam solvere, ante declarationem criminis, sed ante declarationem pœnae. Et ratio est, tum quia quando agitur de pœnis, ex omnium consensu restringenda sunt, quantum commode fieri potest: tum quia valde durum est, quod legem transgrediens teneatur ante declarationem Judicis, se privare beneficiis, vel officiis quæ possidet: quare credendum non est, cum esse sensum legis, praesertim quia cum haec pœna, etiam propter occulta crimina imponantur, teneatur reus scipsum non raro infamare, si ei pœna ipso facto subeunda esset. Si tamen clare constaret eam esse legislatoris mentem, ei standum esset.

Dico 3. Transgressor non teneri, ante Judicis sententiam, eam pœnam subire, quia ad sui executionem exigit actionem aliquam, sive ipsius rei, sive alterius. Probatur, nam imprimis sunt quædam ejusmodi pœnæ, ad quas reus non tenetur directè concurrere, sive ante, sive post judicis sententiam, ut patet ex Resolut. præcedenti. Etsi vero aliæ sint, ad quas tenetur sponte cooperari, non tamen appetit, quod id præstare debat, ante Judicis sententiam; quia sic reus esset accusa-

accusator, & Judex sui ipsius, deberetque seipsum punire, ante quamcumque Judicis declaracionem; quod nimis durum est, ut à lege humana intendatur.

Nota 2. ex jam dictis non debere colligi, nullam esse poenam latæ sententia, sed tantum ferendæ, adeoque vulgarem illam distinctionem poenæ corruere: non enim id sequitur, quia quando poena est latæ sententia, non debet expectari sententia Judicis, ad poenam imponendam, sed ad declarandum crimen, propter quod quis poenam lege statutam meretur. Secùs quando est poena sententia ferenda. Unde fit, ut si commissum sit crimen, cui bonorum confisatio ipso facto est imposita, teneatur reus; accedente sententia declaratoria criminis, fructus restituere, quos à tempore patrati criminis percepit. Imò, si reus mortuus est possint conveniri heredes, ad restitucionem fructuum quia bona ad eos transeunt, cum reali obligatione. Hæc autem non habent locum, quando poena est ferenda; quare magnum adhuc intercedit discrimen, inter poenam latæ, & ferendæ sententia.

R E S O L U T I O . IV. *Judex inferior tenetur iis, qui legem transgrediuntur, poenam imponere.] PROBATUS, nam proprium Judicis officium est curare, ut leges Reipublicæ observentur, adeoque declarare, secundum allegata & probata, eum qui accusatur, esse reum criminis lege prohibiti, & consequenter poenam quam meruit ei imponere. Confirmatur, quia alioqui leges nullam vim haberent, prorsusque essent inutiles, nisi teneretur Judex poenam imponere; saltem quando non tenetur reus, ante sententiam Judicis, aut condemnatoriam, aut certè declaratoriam, eam subire: quod ut plurimum contingere, ex ante dictis perspicuum relinquitur.*

Nota 1. Jam dicta præcipue intelligi de judice inferiori: nam Legislator, ex communis sententia potest poenam remittere transgressor, cum obligatio, si quam

DE LEGIBUS CAP. IX. 67

Si quam habet ad poenam imponendam, oriatur ex sua lege, qua tamen non tenetur. Verum cum ille potestate quam habet condendi leges, & puniendo transgressores eorum, ut debeat in bonum Republicæ hinc sit ut non sit liber à culpa, si reo, sine causa rationabili, poenam lege statutam condonet; cum talis remissio in perniciem Republicæ vergere soleat.

Nota 2. Ad officium Judicis spectare eam poenam imponere, quæ in lege determinata est: sicut enim lex eum obligat ad poenam imponendam, ita & ad eam imponendam, quæ ipsa lege taxatur; alias poenæ determinationem relinqueret illius arbitrio. Non tamen contra legem peccabit, si poenam absolute pro tali delicto ferendam, interdum augeat, vel minuat, juxta varias circumstantias occurrentes, quæ peccatum aggravant, aut minuant.

Nota 3. Resolutionem nostram præcipue habere locum in poenis, quæ dicuntur ferendæ sententiæ, seu quas Judex, ex præscripto legis imponere tenetur. Verum ea etiam ad poenas latæ sententiæ extendi potest, si non incurritur, nisi post declarationem sententiæ: tenetur enim Judex tunc declarare, crimen fuisse commissum, propter quod quis poenam lege latam incurrit, simulque dare operam, ut talis poena executioni mandetur.

CAPUT X.

De consuetudine.

RESOLUTIO I. *Consuetudo habet vim legis.] HOC*
Aut melius percipias, *Nota 1.* consuetudinem hic non sumi pro usu frequenti, sed pro jure quod ex tali usu ortum habet: unde solet definiri, *Jus quoddam moribus constitutum, quod pro lege suscipitur,* eum deficit lex, id est, quod habet vim legis, cum non adest lex, quæ obligationem inducat.

Nota 2. Consuetudinem, quæ est secundum legem non facere novam legem, sed esse legis jam posita observationem; quæ vero est præter legem, novum.

novum jus constituere, sicut & illam quæ est contra legem humanam, non tamen eam quæ legi naturali, aut divina repugnat; quæ enim duabus his legibus contraria sunt, mala sunt, adeoque vim obligandi habere nequeunt.

Dices, esse etiam mala, quæ repugnant legi humana. Verum discrimin apertum est inter leges illas, quod naturalis deficere non potest, divina vero semper manet, cum Deus non consentiat in abrogationem illius: at humana, ex consensu saltem tacito legislatoris, per oppositam consuetudinem tollitur, adeoque peccatum non est, contra illam agere, quando opposita consuetudo legitimè introducta est.

R E S O L U T I O I I . Ut consuetudo habeat vim legis, varias conditiones habere debet.] PRIMA est, ut versetur circa materiam, de qua lex statui possit: unde si ut non potest lex statui, ita nec induci consuetudo, de actibus malis, aut communī bono repugnantibus, aut inutilibus.

Secunda, ut inducatur per actus liberos, cum iūram habeant vim obligandi. At hic agimus de consuetudine, quæ habet vim legis, cuique proinde vis obligandi competit.

Tertia, ut per varios, & longo tempore repetitos actus stabiatur: non enim aliter legitimam præscriptionem ad obligandum requisitam, quæ communiter decennium non interruptum exigit, habere potest.

Quarta, ut actus illi à majori parte communitatis eliciantur, sive que externi, & iis noti qui consuetudinem introducere volunt; quia alijs non sufficerent ad constituantem legem extēnam, & omnes generatim obligantem.

Quinta, ut consuetudo non introducatur, sine consensu saltem tacito Principis, cum aliter legis vim habere nequeat. Dico, saltem tacito, non enim requiritur, ut Princeps sciat novam consuetudinem intro-

DE LEGIBUS CAP. X. 69

introduci, eamque formaliter approbet; sed sufficit,
quod id sciens, non contradicat, cum potest contra-
dicere, sine gravi incommodo, vel etiam quod fa-
ctum ignorans, jus commune non revocet, quo sta-
tuitur consuetudinem laudabilem, & legitimè præ-
scriptam vim legis habere. Tale siquidem jus tacitè
approbando, censetur approbare omnes consuetu-
dines speciales, quibus duæ illæ conditiones conve-
niunt, et si illas distinctè, & in particulari non cognoscatur.

RESOLUTIO III. *Varij sunt effectus consuetudinis.]*
PRIMUS EST, inducere obligationem, tam ad cul-
pam, quam ad pœnam, ut patet ex supradictis de ob-
ligatione legis: cum enim consuetudo vim legis ha-
beat, debet eandem inducere obligationem, quam
imponit lex. Unde quemadmodum datur lex aliqua
merè pœnalis, quæ scilicet obligat tantum ad pœ-
nam, non ad culpam, ita potest introduci consuetu-
do, quæ ad solam pœnam obliget.

Secundus effectus consuetudinis est, legem præce-
dentem abrogare: siquidem, ex dictis, consuetudo
habet vim legis, at prioris legis obligatio tollitur per
posteriorem, eo quod lex non obligat, nisi juxta in-
tentionem legislatoris, cuius voluntas posterior
preferenda est priori. Ergo & ipsa consuetudo legi-
timè introducta, habet vim abrogandi legem præce-
dentem, & tollendi obligationem illius.

Nota 1. Per consuetudinem abrogari posse legem
irritantem, cum per legem de novo statutam id fieri
queat, & in utraque sufficiens causa occurtere pos-
sit, quæ hujusmodi obrogationem honestet. Unde
per consuetudinem possunt impedimenta, jure hu-
mano matrimonium irritantia, abrogari.

Nota 2. Legem prohibentem consuetudinem con-
trariam posse abrogari per talem consuetudinem su-
pervenientem, quando contingit res ita mutari, ut ex
prudenti judicio illud rationabile, & communib[us]
consentaneum videatur, quod alias, quando lex
statuta

statuta est, propter alias circunstantias inconveniens apparebat: non enim legislator talem casum comprehendisse censetur.

Tertius effectus consuetudinis est, inducere legem irritantem: si enim potest legem irritantem abrogare, poterit & irritantem inducere. Unde quemadmodum per legem, ita & per consuetudinem possunt introduci impedimenta matrimonium irritantia. Nergo refert, introducentes esse inferiores Pontifice, quia hoc non fieret, sine consensu illius, superius explicato.

Quartus effectus est, legem interpretari, ut à fortiori ex dictis colligitur, quia minus est, legem interpretari, quam eam abrogare, & novam condere. Et aliunde lex interdum valde obscura est, neque melius vera illius intelligentia haberi potest, quam ex communi hominum sensu, per receptam consuetudinem satis manifestato. Unde consuetudo dicitur, optima legum interpres.

Notant hic aliqui, consuetudinem interpretativam habere vim legis, & necessariò sequendam esse, quando legitimè præscripta est, deficiente vero præscriptione, eo probabilius legem interpretari, quo diutius, & majori consensu servatur. Verum exactè loquendo, consuetudo priori modo spectata, non videatur lex, tum quia si legis observatio præscripta legem constitueret, ejusdem observatio rursus per aquale tempus servata, haberet vim legis, & sic consequenter multæ leges ex unius observatione, successu temporis generarentur; tum quia ut consuetudo vim legis obtineat, qui eam inducunt, debent habere intentionē se obligandi ad observantiam illius, ex supradictis, at qui operantur secundum legem statutam, tali intentione carent, cum non agant nisi animo observandi legem antiquam, & ex illius præscripto.

RESOLUTIO IV. Consuetudo abrogari potest per sequentem legem, & per oppositam consuetudinem.] PRIOR PARS PROBATUR; nam si consuetudo legem abrogare

rogare potest, ut dictum est, quæ ratio est cur lex consuetudinem abrogare non possit? Cùm recepta consuetudo non tollat, aut minuat potestatem, quam habet Princeps condendi legem, & obligandi ad observationem illius; neque vim legis habeat, nisi quatenus Princeps in eam consentit, ut dictum est. Et sic per Concilium Trident. *sess. 23.*, de reformatione *cap. 15.* abrogatur consuetudo illa, qua simplex Sacerdos poterat sibi in confessarium eligere, quem volebat.

Verum quia Princeps per legem, non censetur abrogare oppositam consuetudinem, nisi eam cognoscat, hinc colligitur 1. per legem universalem, abrogari tantum consuetudinem universalem, non autem specialem alicujus loci, nisi illius mentionem faciat, aut clausulam cuiuscunque consuetudinis derogatoriam contineat; quia legislator presumit illam cognoscere, non istam. 2. neque etiam per legem particularem, latam à Principe universali, derogari per se loquendo consuetudini particulari; quia Princeps æquè censetur ignorare consuetudinem particularem, sive legem particularem, sive universalem statuat. 3. Quando lex particularis procedit à superiore particulari, per eam derogari consuetudinē particulari, quia superior particularis legem condens, censetur non ignorare ejusmodi consuetudinem. Unde lex ab Episcopo lata oppositam consuetudinem, in illius dioecesi receptam, tollit; & statuta specialia alicujus Urbis, consuetudinem ibi observatam infirmant.

Posterior pars ex dictis facilè colligi potest: nam cùm non introducatur consuetudo, ut supponimus, nisi ex consensu Principis; sicut per eam tollitur lex antiqua, ita & consuetudo recepta per eandem abrogatur, si ei sit opposita.

Nota 1. Consuetudinem universalem non abrogari ex toto, nisi per oppositam consuetudinem universalem: si enim quæ de novo introducitur, sit

par-

particularis, ea non abrogabit universalem, nisi quo-
ad speciale locum in quo vigere incipit. 2. non plus
requiri temporis . ut una consuetudo tollat aliam,
quam ut lex tollatur per consuetudinem; quare sicut
ad hoc , ita & ad illud decennium sufficit. 3 eos qui
novam introducunt consuetudinem , contrariam le-
gi, aut consuetudini receptae , peccare per se loquen-
do, quamdiu defectu sufficientis præscriptionis, con-
suetudo introducta vim legis non obtinet;. quia tā-
diu lex, vel consuetudo opposita viget , & obligat.
Dico , per se loquendo , nam fieri potest ratione ig-
norantia, ut peccatum non committatur, etsi tem-
pus ad legitimam præscriptionem requisitum elap-
sum non sit, præsertim quando nova consuetudo ita
invaluit, ut plerique viri boni eam sine scrupulo ob-
servent.

CAPUT XI.

De dispensatione.

RESOLUTIO I. *Dispensatio propriè hic sumitur,*
pro iuris relaxatione seu pro exemptione ab obligatio-
ne legis.] EX qua definitione communiter recepta,
colligitur 1. dispensationem longè differre à legis in-
terpretatione: legem enim interpretari, est opus sci-
entia & prudentia, in ea verò dispensare, ad juris-
dictionem pertinet, unde periti possunt legem in-
terpretari, & declarare an ea in tali casu obliget, vel
non , dispensare autem in lege, solius est superio-
ris.

Negare refert quod S. Doctor 1.2. quest. 97. art. 4. di-
spensationem videatur sumere pro interpretatione,
qua legislator declarat legem deficere, seu non obli-
gare tales personas in hoc, vel illo casu; cùm enim
addit, eum tunc licentiam tribuere, ut præceptum
eius non servetur, satis indicat, obligationem non
esse penitus ablamat, sed causam rationabilem dari,
cum relaxari debeat. Apertiùs autem mens illius po-
test intelligi ex responsione ad 3. cùm negat Summo
Ponti.

DE LEGIBUS CAP. XI. 73

Pontifici potestatem dispensandi in lege naturali, aut divina, siquidem, omnium consensu, potestas ejusmodi leges interpretandi ipsi competit.

Collige 2. Dispensationem differre à simplici permissione, nam per dispensationem tollitur obligatio legis, non autem per solam permissionem; quo fit, ut ille non peccet, qui dispensatus agit contra legem, ille vero culpaz, & poenaz sit obnoxius, qui contra legem agere permittitur; alias nemo peccaret, cùm peccatum non nisi Deo permittente committatur.

Collige 3. Esse discriminem inter abrogationem, derogationem, & dispensationem legis; & quidem abrogationem habere locum, quando tota lex illiusque obligatio respectu omnium locorum, temporum, & personarum tollitur; derogationem verò, quando lex secundum aliquam sui partem, in universum aboleatur: dispensationem autem, quando tollitur legis obligatio in hoc casu, respectu talis personæ, temporis, &c. ejusdem legis vinculo interim quoad hoc ipsum, respectu aliorum manente.

RESOLUTIO II. *Potest legislator humanus dispensare in suis legibus.] PROBATUR,* nam dispensare est in aliquo casu tollere, aut suspendere obligationem legis: at hoc potest legislator humanus, cùm leges quas condit, non habeant obligandi vim, nisi ex illius voluntate. *Quod autem dicimus de legislatore, extendendum est non modo ad illius superiorem, sed etiam ad successorem, si sit illi aequalis in iurisdictione, ut patet ex paritate rationis.*

Ubi nota 1. Hoc procedere, etsi lex juramento sit confirmata, quia quando legislator jurat se daturum operari, ut lex quam statuit observetur, hoc debet intelligi sub ea conditione, nisi causa rationabilis & justa dispensandi occurrat. Item, etsi superior legislatoris legem illius confirmaverit, si enim lex erat, habebat vim obligandi, adeoque presumendum est, confirmationem superadditam nihil esse aliud,

D

quam

quād illius approbationem, sine animo novae ini-
cienda obligationis faciat. Si tamen constaret aliā
esse mentem superioris, non posset inferior per se
loquendo, in lege sic confirmata dispensare. Unde

Nota 2. Non posse inferiorem dispensare in lege
à superiore lata, quando superior illius dispensatio-
nem sibi reservavit, aut quando inferiori prohi-
buit, ne in ea dispensaret: quia aliās major esset po-
testas inferioris, quād superioris, quod per se absur-
dum est.

Sed quid, si dispensatio non sit expressè reservata,
poteritne inferior eam conferre? *Respondeo negati-
vè,* quia non potest inferior tollere legem superio-
ris, aut impedire vel ex toto, vel ex parte ne obliget,
sine illius consensu; alioqui sanè esset superior sui
superioris, contra hypothesim. At quamvis superior
legem condens, expressè non sibi reservaverit di-
spensationem illius, aut non prohibuerit inferiori,
ne in ea dispensem, non inde sequitur, superiori
eo ipso dare facultatem inferiori, ut in sua lege di-
spensem.

Neque à potestate absolvendi à censuris, arguendum
est ad potestatē dispensandi in lege; illa enim est
conformis juri, quod præcipit ut dispositus absolu-
tur, hæc verò jus ipsum violat: quare licet prior cen-
satur dari inferiori, quando non reservatur, non ta-
men posterior.

Notatamen 3. Varios esse casus in quibus potest in-
ferior dispensare in lege superioris. 1. Quando supe-
rior dat illi talem facultatem. 2. Quando ex consue-
tudine legitimè præscripta, dispensat. 3. Quando res
est levis. 4. Quando lex non obligat sub mortali. 5.
Quando casus similes dispensatione egentes, sæpe
eveniunt. 6. Quando est gravis necessitas dispensandi,
nec superior adiri potest, aut non nisi cum magno in-
commodo. Quorum omnium ratio est, quia pruden-
ter judicari potest, non esse intentionem legislato-
ris, ut dispensatio in dictis casibus sibi reservetur; eo
quod

quod talis reservatio, quoad aliquos casus esset pa-
rum utilis, quoad alios verò esset valde onerosa, &
magis in communitatē damnum cederet, quām in
utilitatem illius.

RESOLUTIO III. *Ad valorem dispensationis in-
verendum justa causa requiritur, alias non.*] PRIOR
PARS habet locum, quando inferior dispensat in le-
ge sui superioris; nisi enim ad sit tunc legitima causa
dispensandi, nulla est dispensatio, eo quod superior
non censetur dare facultatem inferiori, dispensandi
in suis legibus sine justa causa; nisi forte declareret, se
dare inferiori facultatem dispensandi, cum eadem
potestate quam ipse habet.

Posterior pars. admitti solet, quando superior in sua
lege dispensat: cum enim legis obligatio ab ejus vo-
luntate pendeat, potest ille aliquem ab illius obliga-
tione eximere, et si alii eam observare teneantur,
quare respectu illius valida erit dispensatio.

Nota 1. Legislatorem peccare, sine causa rationabi-
li dispensando in lege, ut colligitur ex S. Thoma 1.2.
quest. 97. art. 5. quia scilicet alios eximere à gravi jugo
legis quamdiu alii tenentur eam observare, hoc est
inæqualitatem quandam constituere, ex qua inter
subditos dissidia, & scandala facilè oriri poterunt:
quare nisi causa aliqua rationabilis ejusmodi guber-
nationem honestet, ea non potest à culpa liberari.
Porro et si superior per se loquendo, non peccet nisi
venialiter, aliquem ex suis subditis, sine justa causa
dispensando, peccatum tamen erit mortale, si inde
grave aliquod detrimentum, aut scandalum oriatur.

Nota 2. Inferiorem peccare mortaliter, in lege su-
perioris sine causa justa dispensando, cum in re gravis
tuam transgrediatur potestatem, & alienam irritio
conatu invadat. Poterit tamen bona fides eum à pec-
cato excusare, quamvis ea non sufficiat, ut dispen-
satio valida sit, quemadmodum nec sufficit, ut haben-
tes impedimentum dirimens matrimonium validè
contrahant.

Nota 3. Etsi non teneatur superior dispensare, quando est probabilis causa non dispensandi, sicut & dispensandi, cum tamen sub gravi peccato teneri dispensationem concedere, quando constat eam in bonum communis, aut alius particularis notabiliter cessuram, ut vel ex ipso legislatoris officio, quod in subditorum commodum ordinatur, colligi potest.

Nota 4. Quando dispensatio non est debita, posse leglatorem eam concedere sub aliquo onere, non autem quando tenetur eam dare: esset enim iustum, alicui onus imponere, pro re quam illi debet. Maxime, quia onus imponitur, ut sit causa sufficiens dispensationis, at quando debita est dispensatio, datum causa sufficiens illius, independenter ab onere superveniente, ergo tunc onus imponi non potest.

Nota 5. Hac procedere de ipso legislatore: dubitatur autem, an inferior quando dispensat in lege superioris, possit multam aliquam imponere, si aliunde sufficiens causa dispensandi non intercedat. Respondeo per se loquendo non posse, quia ex eo quod habeat potestatem dispensandi in lege superioris, adeoque tollendi obligationem illius, non sequitur quod possit novam obligationem imponere, ut perspicuum est. Neque refert quod plus sit dispensare in voto, quam illud commutare, ratio enim est, quia per dispensationem voti tollitur illius vinculum, per commutationem vero non tollitur, sed tantum illius materia mutatur. Unde mirum non est, quod quis possit votum commutare, etsi in eo dispensare nequeat.

Dixi, per se loquendo: si enim usus spectetur, dicendum videatur inferiores habere facultatem, vel ex tacita superiorum licentia, vel ex consuetudine legitimè præscripta, disponendi in eorum legibus imponendo multam pecuniariam, vel onus personale; cum prudenter damnari non possit praxis Episcoporum, qui interdum cum onere dispense-

dispensant, quoad observationem festorum, aut jejuniorum.

RESOLUTIO IV. Tunc nulla est dispensatio, quando tacetur aliquid in petitione, quod secundum iuram exprimi debet.] **RATIO EST,** quia talis expressio spectat ad formam, adeoque ad essentiam ipsius dispensationis; quare si deficit, dispensatio nulla est. **Confirmatur,** nam ex jure, concessio beneficii censetur irritata, quando impetrans non declarat, se aliud, quantumvis exiguum habere: ergo similiter.

Ubi nota 1. Hæc intelligi etiam si quod tacetur tale sit, ut superior eo detecto dispensationem aquæ esset concessurus, ut in exemplo allato: quia eo non obstante, deest conditio essentialiter requisita.

Nota 2. Irritam esse dispensationem, quando tacetur quod exprimi debet, sive secundum jus commune, sive juxta stylum curiæ Principis, à quo obtainenda est dispensatio, cum hic jus faciat; sive etiam secundum consuetudinem legitime prescriptam, quia hæc vim legis habet.

Nota 3. Ut qualitas aliqua ex jure declaranda censetur, non requiri ut expressè jus statuat eam aperte riendam esse, sed sufficere si prohibeat, ne in tali casu dispensatio concedatur. Unde quia Concilium Trident. sess. 24. de matrimonio cap. 5. spem omnem consequendæ dispensationis ei denegat, qui intra gradus prohibitos scienter matrimonium contrahit, hinc dispensatio ab eo obtenta censetur invalida, nisi declaret se predicti impedimenti concium nupsisse.

Nota 4. Non sufficere ad valorem dispensationis, quod qualitas exprimenda ignoranter taceatur: licet enim ignorantia possit à culpa excusare, non tamen sufficit ut valeat actus, cui aliquid essentiale deest. Hinc non valet dispensatio, si procurator tuus, te inscio, quæ dicenda sunt, reticeat.

Nota 5. Extra casus jure, aut consuetudine prescriptos, taciturnitatem veri invalidare dispensationem.

tionem , quando tacetur aliquid ad rem pertinens , quo cognito superior non dispensasset ; quia in eo casu non censetur habere voluntatem dispensandi eum non dispensem , nisi sub conditione , quæ non est . Secus dicendum , si superior ea re quæ tacetur declarata , dispensaret quidem , propter causam allegatam , non tamen tam facile , quia concessio ita est simpli citer voluntaria , & tantum secundum quid involunta ria .

Dixi quando tacetur aliquid ad rem pertinens , nam si quod tacetur , non spectet ad materiam dispensationis , sed sit planè ad eam extrinsecum , & impertinens , ut dispensandus sit vitiosus , illius retentia non vitiat dispensationem , et si superior eo cognito , non fuisset concessurus .

Ex quibus omnibus colligendum 1. ad valorem dispensationis non opus esse , ut petens declaret eam ubi alias suisse negatam , quia hoc ad rem non facit . 2. non etiam requiri ut fiat mentio similis dispensationis alias obtentæ , cum iura tales conditionem non exigant .

Excipe , nisi hoc cedat in præjudicium tertii , ut si iterum petas dispensationem à decimarum solutio ne , vel à residentia cum perceptione fluctuum . Excipe etiam , si aliter non potest superior intelligere , quantitatem gratiæ quam concedit , ut si quis ob tenta , ad ineundum matrimonium , dispensatione primi uxoricidii , petat dispensationem secundi : hæc enim longè major gratia , quæque communiter negari solet . Unde superior non censetur velle simpliciter tunc eam concedere , sed tantum quatenus habet proportionem cum causa allegata præsisè spectata , ac si esset primum uxoricidium .

Quæres , an idem dicendum sit , de secunda dispensatione , in voto castitatis . Aliqui affirmant ex eodem fundamento , quia scilicet nisi declares , te alias suisse dispensatum , ut unum matrimonium contraheres , Pontifex non intelligit , quanta sit gratia , quam tibi confert .

confert per secundam dispensationem, adeoque non consentit in collationem illius. *Oppositum tamen videtur probabilius, supposito quod eadem causa pertendi, & obtinendi priorem dispensationem adhuc perseveret, ut si petens non minorem experiatur difficultatem in servanda castitate: sic enim est sufficiens adaequatio inter causam allegatam, & gratiam obtentam.* Et aliunde petens secundam dispensationem a voto, non habet eam indignitatem quam ille contrahit, qui secundum crimen perpetravit, post obtentam dispensationem a primo.

RESOLUTIO V. *Expressio falsi irritat dispensationem, quando est causa finalis, & non tantum impulsiva illius concedenda.*] ID est, quando Superior causa falso allegata ita movetur ad dandam dispensationem, ut sine ea non esset concessurus, quia scilicet tunc non censeretur adesse sufficiens consensus, qualis necessarius est, ut rescriptum valeat. Unde conditio illa, si preces veritate nitantur, quae in dispensationibus, aliquaque gratiis apponi solet, explicatur communiter de veritate requisita in substantialibus, id est, in iis sine quibus gratia non concederetur. *Quamquam secus sentiendum sit in accidentalibus, seu sine quibus gratia quidem concederetur, et si difficilior; quia tunc sufficiens dispensantis consensus adest.*

Hinc non valet dispensatio, tum quando non nisi una, eaque falsa dispensandi causa proponitur; tum quando duas causas proponuntur, quarum una est falsa, & alia vera, & illa est finalis, haec tantum impulsiva: tum quando dispensatio a qualiter datur ob utramque illam causam, ita ut neutra sigillatim ad eam obtinendam sufficiat. Tenet tamen, quando datur propter veram causam, et si alias falsae proponantur, quarum ratio non habetur.

Notandum autem, quando dubium est, an causa falso expressa sit finalis, an tantum impulsiva, presumendum eam esse impulsivam, quia in dubio

judicandum est pro valore actus. Unde dispensatio eo modo obtenta valida censenda est, & qui eam obtinuit, potest tuta conscientia ea uti, verbi causa, matrimonium inire, si antequam nubat dubitatio suboritur, an causa quam falso allegavit, talis sit, ut sine ea dispensationem non obtinuisse. Nec refert quod possesso sit pro impedimento, quia presumptio pro valore actus praponderat.

Notandum 1. Dispensationem valere, quando erratur circa nomen personæ, pro qua dispensatio petitur, quia scilicet dispensatio petitur pro tali persona, eique confertur, quicquid sit de illius nomine. Confirmatur, nam ex communī Juristarum sententia, valet legatum, etsi testator in nomine legatarii erraverit, modo de persona constet.

Excipe, nisi dispensans ex falso nomine proposito, intelligat personam aliquam sibi notam: tunc enim dispensatio valere nequit, cum dispensans non intendat eam concedere personæ, pro qua postulatur, sed alteri ab ea distinctæ. *Nec dicas.* Sacramentum validè conferri, etsi minister erret in persona suscipiens, hoc enim verum est, quando intendit Sacramentum conferre personæ presenti, quæcunque sit; in dicto autem casu legislator non dirigit suam intentionem ad eum, in cuius gratiam dispensatio petitur, sed ad alium sibi notum; quare dispensatio tunc valere nequit.

Notandum 2. Non valere dispensationem, quando erratur in persona quæ designatur, ad expediendum rescriptum. Sit exemplum: cum petis dispensationem ad ineundum matrimonium, fingis te esse dicēsis Parisiensis, cum ramen sis Rothomagensis. Unde fit ut executio rescripti, quo tibi dispensatio illa conceditur, Officiali Parisiensi committatur. In eo casu dico dispensationem esse inutilem, cum nequeat Officialis Parisiensis eam exequi, eo quod intentio Pontificis est, talem executionem tuo Ordinario committere; neque etiam Rothomagensis, quia ad eum non dirigitur.

RE.

DE LEGIBUS CAP. IX. 81

RESOLUTIO VI. *Multa observanda sunt ab eo, cuius executio dispensationis datur a Summo Pontifice, committitur.] IN PRIMIS requiritur ut ille Doctoris, vel in Theologia, vel in Jure canonico laurea insignitus sit, ita ut non valeat dispensatio, si ab alio qui Doctor non sit, rescriptum Apostolicum expediatur, nisi ex privilegio Sedis Apostolicæ.*

Secundò, ut ab Ordinario ad audiendas confessiones sit approbatus: ita scilicet ut sit approbatus respectu illius, qui dispensationis executionem postulat, eo quod debet eum sacramentaliter absolvere. Unde si fœmina esset dispensanda, non sufficeret quod quis esset approbatus, ad audiendas dumtaxat confessiones virorum.

Tertio, ut non dispensem nisi cognita causa, quæ à postulante fuit allegata, & de qua fit mentio in rescripto. Quare ab ipso diligenter inquirere debet, num vera sit causa illa, nisi aliunde de veritate illius satis ipsi constet. Hoc autem adeò necessarium est, ut nulla sit dispensatio, si rescriptum expediatur, non præmissa causæ cognitione.

Quarto, ut audiat confessionem pœnitentis, quando culpabiliter mutavit propositum, ut si petens dispensationem à voto castitatis, illud violaverit. Licet autem non modo in tali casu, sed etiam in aliis, in quibus dispensandus non peccavit, tutius sit præmittere confessionem sacramentalem: ex probabilitate tamen sententia, id non requiritur tanquam conditio, ad valorem dispensationis absolute necessaria, cum id ex tenore rescripti colligi nequeat.

Quinto, ut dispensando pia quædam opera injungat, quod ita intelligendum est, ut ea opera specialiter imponat, quæ in bulla sunt determinata de aliis vero quæ ipsius prudentiae relinquuntur, ordinet prout magis expedire visum fuerit.

Sexto, ut non dispensem in matrimonio contrahendo, nisi impedimentum affinitatis, ex copula fornicularia contractum occultum sit; dicitur autem occultum,

L I B E R I.

tum, non quia probari nequit, sed quia publicum non est, seu quia ignoratur à majori parte, viciniæ, aut communis in qua dispensandus degit: vel quia ad forum contentiosum non est deductum, aut si deductum est, dispensandus in eo fuit absolutus.

Septimò, ut conjugem ignarum impedimenti, certiorum faciat nullitatis matrimonii cum alio contracti, eosque ante executionem dispensationis separari curet, aut tanquam fratrem, & sororem simul habitare. Verum si grave scandalum, aut periculum incontinentiæ, aliudve incommodum inde timetur, ab his abstinentur erit. Quid autem facto opus sit, ut validetur matrimonium antea invalidè contratum, ex Idea Theologiae Sacramentalis cap. 38. pertendum est.

Ottavò, ut Confessarius post collatam dispensationem, litteras dilaniat, neque eas parti restituat. Quod si secus fecerit, non propterea irrita erit dispensatio, jam collata: litteræ tamen non poterunt Oratori suffragari in foro externo.

C A P U T XII.

De cessatione, & interpretatione legis.

RESOLUTIO I. *Obligatio legis a deoque lex ipsa cessat, cessante causa illius.*] RATIO EST, quia cùm lex, illiusque obligatio pendeat à voluntate legislatoris, ut superius diximus, sequitur eam cessare, quando legislator non vult ut amplius obliget: hoc autem censeretur non velle, quando cessat causa propter quam legem statuit.

Advertendum tamen i. Hoc debere intelligi, de causa finali, adæquata & totali: si enim propter duos fines lex statuta est, ea non cessat, quamvis unus ex illis finibus cesset, modo alter perseveret. Unde quia lex jejunandi imposita est, & ad carnem domandam, & ad satisfaciendum pro peccatis, merendamque gratiam, non erit quis ab illa liber, et si forte carnis stimulis non agitetur.

Adver-

Advertendum 2. Ut lex simpliciter cesseret, requiri
ut totalis illius causa finalis simpliciter cesseret, si e-
nīm cesseret tantum pro aliquo tempore, id non suffi-
ciet ut legis obligatio absolutè tollatur, sed tantum
ut suspendatur pro eo tempore.

Advertendum 3. Ad cessationem legis requiri, ut
causa illius totalis cesseret respectu cōmunitatis: quia
cum lex respiciat bonum commune, ea durat, quan-
diu bono communi est utilis, esto fortè in casu aliquo
particulari finis illius cesset. Atque hoc extenden-
dum puto ad legem latam, ad vitanda quādam in-
convenientia, ita ut quandiu non cessat periculum
generale, non cesseret legis obligatio, et si speciale pe-
riculum cesseret. Vide quæ has de re diximus supra
cap. 7. resol. 2.

Advertendum 4. Quando causa totalis cessat re-
spectu cōmunitatis, totam cōmunitatem libe-
ram esse à legis observatione, sive ea id advertat, sive
non. Unde quāvis particulares illius cōmunita-
tis non possint agere contra legem, quamdiu igno-
rant illius causam cessasse, alii tamen qui probè no-
runt, causam illam non amplius vigere, quique
proinde nontenentur, sive à parte rei, sive ex errore
legem observare, non peccant, si contra illam ope-
rentur.

R E S O L U T I O I T. Potest una lex per contrariam
abrogari.] Hoc patet ex dictis cap. 10. resolut. 3. Ad
majorem autem intelligentiam pauca hic obser-
vanda sunt. 1. abrogationem illam posse fieri li-
cite, quia potest aliquid isto tempore esse commo-
dum Reipublicæ, quod alias in damnum illius ver-
geret.

Observandum 2. Duobus modis legem antiquam
posse abrogari, vel præcisè tollendo obligationem
illius, vel statuendo legem contrariam; illudq; esse
discrimen inter duplēm hunc abrogationis mo-
dum, quod prior validus est, et si fiat sine causa ratio-
nabili: non autem posterior, eo quod de ratione
legis

legis est, ut communem bonum respiciat, juxta dicta
cap. i. resolut. 2.

Observandum 3. Quando abrogatio precedentis legis fit per aliam legem, ut ea abrogatio valeat, requiri ut lex de novo constituta habeat, quicquid capite jam citato diximus pertinere ad rationem legis. Unde si deest promulgatio, aliave conditio ad essentiam legis requisita, abrogatio ei innixa nullius est momenti, ac proinde lex antiqua in suo vigore perseverat. Quando vero cessat lex per meram abrogationem, et si tunc ad valorem abrogationis, non sint necessariae aliæ conditiones legis, requiritur tamen quædam revocationis promulgatio: cum nequeant subditi ab antiqua obligatione liberari, nisi voluntas superioris, priorem legem revoquantis, iis quodammodo innoteſcat.

Observandum 4. Ad valorē abrogationis non requiri, ut fiat mentio prioris legis, quando Superior illius conscius, aliam ipsi repugnantem condit; secū si priorem legem ignorare censeatur. Ceterum Principes non præsumunt ignorare leges, quæ sunt juris communis, sed eas tantum quæ sunt extra jus commune: quare priores valide abrogare censemur, earum mentione inimicè facta, non posteriores, eo quod ignorantia causat involuntarium.

Observandum 5. Jam dicta cum ea limitatione debere intelligi, ut si Superior condendo legem, juret se ei non derogaturum, ejus mentio facienda sit, ut per aliam legem validè abrogetur. Alias enim præsumendum erit, Superiorē non recordari legis præteritatem, ne perjurii eum damnare cogamur, atque adeò posteriorem ex ignorantia procedere.

Observandum 6. Eum qui legem tulit, posse eam abrogare, illiusque successorem, & à fortiori Superiorē, cùm hic ampliorem potestatem, & jurisdictionem habeat. Non tamen inferiorem posse autoritatem propria, legi sui Superioris derogare, ut patet vel ex ipso terminis. Nee refert, quod possit

in 69

in eo interdum dispensare *ex cap. 1.* minus enim est in lege aliqua dispensare, quam eam penitus abrogare aut satis constat; ac præterea non habet inferior a se potestatem dispensandi in lege Superioris, sed a Superiori ipso; quare multo minus habebit potestatem, abrogandi legem ab eo latam, sine ipsius consensu.

RÉSOLUTIO III. *Duplices tradi soles legum interpretatione, alia authentica, alia doctrinalis.*] Circa primam illud tantum occurrit notandum, eum posse authenticè legem interpretari qui potest eam statuere, quia ex tali interpretatione sequitur obligatio servandi legem. Unde inferiores, aut non habent potestatem eo modo interpretandi leges suorum Superiorum, aut eam ab ipsis Superioribus accipiunt. Qua ratione sacra Congregatio Cardinalium, qua interpretationi, & executioni Concilii Tridentini praefesta est, potest authenticè interpretari, ex commissione Sedis Apostolice, qua in eo Concilio statuta sunt.

Circa secundam *adverte 1.* legem non obligare in his casibus, qui per Epiixejam in lege non censetur comprehensi, et si aliqui verba legis aliud prima fronte sonare videantur. *Ratio est,* quia lex non obligat, ultra voluntatem legislatoris: non censetur autem legislator habere voluntatem obligandi in casibus, qui juxta regulas æquitatis, & prudentiæ non comprehenduntur in lege; ut si observatio legis fiat iniqua, si cedat in damnum Reipublicæ, si nimis gravis sit; qua ratione omnes concedunt, ægrotum esse liberum à lege jejuniæ, &c.

Adverte 2. Ut homo liber sit ab obligatione legis, in casu quem putat ea non comprehendendi, requiri saltem ut ex probabili sententia, tale quid sibi persuadeat, quia tunc sequi possumus sententiam probabilem, ex dictis supra cap. 3. In dubio autem, an lex casum aliquem comprehendat, debet consuli Superior, quando id commodè fieri potest. *Quod si id fieri*

fieri nequit, dicunt aliqui concludendum esse præ obligatione, quia lex possidet. Verum non potest dici quod lex possideat, in casu de quo agimus, et si possideat seu obliget in aliis. Quare probabilius est eam tunc non obligare, quia melior est conditio voluntatis, libertatem suam possidentis, ut loco citato ostendimus.

Adverte 3. Cùm legislator mentem suam declarare debeat per legem, hanc explicandam esse juxta proprietatem verborum. Excipe, nisi ex ea proprietate inconveniens aliquid sequeretur: tunc enim præsumendum esset, eum non esse sensum legislatoris, adeoque verba impropriè accipienda essent. Idē dic, si ex proprio sensu lex redderetur inutilis, ea enim legis nomen non meretur, nisi in bonum cōunitatis ordinata sit. Verum quia duplex assignari solet verborum proprietas, alia naturalis, alia civilis.

Adverte 4. Quando lex favorabilis est, eam posse explicari juxta utramque illam proprietatem, quatione in dispositionibus favorabilibus, sub nomine filii intelligi solet, non modo naturalis, sed etiam adoptivus; quia et si ex usu communi, per filium non intelligatur nisi naturalis; juxta proprietatem tamen civilem, seu à jure inventam, nomine filii intelligendus venit etiam adoptivus. Quando autem lex est præceptiva, aut pœnalis, ea explicanda est juxta sensum communem verborum; & quia odia sunt restringenda, in eo sensu mitior interpretatio amplectenda est.

RESOLUTIO IV. *Lex non est extendenda, ob similitudinem rationis, ad casum in ea non comprehensum.*] **RATIO** est, quia lex non est extendenda, præter voluntatem legislatoris, ergo non debet extendi ad casus in ea minimè comprehensos. Sequela patet, quod enim legislator unum casum comprehendere, non alium, hoc in illius voluntatem referri debet; quia scilicet unum voluit comprehendere, non alium. *Confirmatur, nam verum sensum legis ex verbis assertum.*

qui debemus; quare si verba non comprehendunt aliquem casum dici non potest, legem ipsam ad eum extendi.

Ubi nota 1. Etsi hoc præsertim locum habeat in lege pœnali; quia in pœnis benignior pars est amplectæda id etiam verificari in lege favorabili: eo quod sicut potest legislator unum crimen punire, alio simili non punito, aut non eadem pœna; ita liberum illi est, in re favorabili comprehendere unum casum, & non aliud, etsi eadem ratio videatur æquè locum habere in utroque.

Nota 2. His non obstat, quod intentio legislatoris colligi soleat ex ratione, qua motus fuit ad condendam legem: hinc enim non sequitur, legem esse extendendam ad casum similem, in quo ratio illa vigeret, nisi constet legislatorem voluisse etiam ejusmodi casum comprehendere. Eo vel maximè, quia potuit legislator moveri altiori aliqua ratione nobis ignota, ne vellit legē suā extendi ad casum similem.

Nota 3. Prædicta vera esse, non tantum quando ratio aliqua disparitatis reperi potest, inter casum lege expressum, & eum qui lege non comprehenditur, sed etiam quando omnimoda similitudo inter utrumque intercedit. Quia potest legislator moveri aliqua ratione, ad legem statuendam in uno casu, non in alio planè simili; cum hoc à voluntate illius pendeat, & interdum non expedit omnia præcipere, aut prohibere, in quibus eadem ratio locum habet.

Nota 4. Interdum tamen præsumi extensionem ad casus similes, esse de mente legislatoris, nimirum 1. in correlativis. 2. in æquiparatis. 3. in subordinatis. Unde de his dicitur, dispositum in uno, censetur dispositum in alio. Exemplum primi est, sicut potest maritus divertere ab uxore adulterante; ita vicissim potest uxor maritum adulterantem relinquere. Exemplum secundi, quam pœnam incurrit clericum occidens, eandem incurrit & mandans: quia qui per aliū facit, per seipsum facere cœlctur. Exemplum tertii, si

tempo,

tempore quadragesimæ licet tibi carnibus vesci, & fortiori eus ovorum tibi tunc licitus est. Quorum omnium ratio est, quia vitanda est legis extensio, nisi ex negatione talis extensionis, sequatur in justitia, aliudve grave incommodum, ut contingat in exemplis allatis, si quod constituitur in uno casu, non esset constitutum in uno casu simili.

Nota ultimò illud esse discriminem, quoad jam dicta, inter forum internum, & externum, quod etsi in foro interno lex non sit, per se loquendo extendenda ad casus similes, in foro tamen externo debet Judex, quando propria lex deficit, sententiam ferre juxta id quod in simili casu statutum est; quia in judiciis ferendis, tenetur se legibus conformare quantum fieri potest.

LIBER II.

DE PECCATIS.

CAPUT I.

De aliib[us] humanis, quoad esse morale spectatis.

RESOLUTIO I. *Etsi ad moralitatem actus requiriatur libertas, id tamen quo actus constituitur formaliter moralis, seu in genere maris, non est libertas, sed objectum ipsum ut morale.] PRIMA PARS PROBANTUR: nam nullus est actus moralis, qui non sit constitutus in aliqua specie moralitatis, adeoque qui non sit moraliter bonus, aut malus. Nullus autem actus libertate carens, est moraliter bonus, aut malus; dignus laude, aut vituperio, præmio, vel poena, ut omnes concedunt. Ergo repugnat dari actum aliquem moralēm, qui non sit liber.*

Secunda